

**KUCHUNGUZA NAFASI YA MWANAMKE KATIKA TAMTHILIYA YA
ALIKIONA**

ISMAHAN ABULKASIM ESSA MASSUOD

**TASINIFU ILIYOWASILISHWA KWA AJILI YA KUTIMIZA SHARTI
PEKEE LA KUTUNUKIWA SHAHADA YA UZAMILI (M.A KISWAHILI)
YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA**

2018

UTHIBITISHO

Aliyetia sahihi hapa anathibitisha kuwa amesoma tasnifu hii iitwayo ***Kuchunguza Nafasi ya Mwanamke katika Tamthiliya ya Alikiona*** na anapendekeza ikubaliwe na Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania kwa ajili ya kutimiza sharti pekee la kutunukiwa Digrii ya Uzamili (MA) ya Kiswahili ya Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania.

Dkt. Mohamed Omary Maguo

(Msimamizi)

Tarehe: _____

HAKIMILIKI

Hairuhusiwi kuiga au kunakili kwa namna yoyote sehemu yoyote ile ya tasinifu hii kwa njia yoyote kama vile, kielektroniki, kurudufu nakala, kurekodi au njia yoyote nyingine bila ya idhini ya mwandishi au Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa niaba.

TAMKO

Mimi, **Ismahan Abulkasim Essa Massuod**, nathibitisha kuwa tasinifu hii ni kazi yangu halisi na haijawahi kuwasilishwa katika Chuo Kikuu kingine chochote kwa ajili ya kutunukiwa shahada kama hii au nyingine yoyote.

Saini

Tarehe

TABARUKU

Utafiti wangu niliufanya na kuniwezesha kuandika tasnifu hii napenda kuutabaruku kwa mume wangu Muhibu Adel Ali Faraj Barka na watoto wetu Sanad Adel Ali na Rawad Adel Ali. Ninawapenda nyote.

SHUKURANI

Shukurani ni zake yeye Mwenyezi Mungu anayejua mambo ya dhahiri na ya ghibu. Ninamshukuru sana kwa kunitunuku afya na uzima hata leo hii kazi yangu imefikia ukingoni. Mwenyezi Mungu pekee ndiye ambaye anafahamu udhaifu na uimara wa mja wake na humuinua amtakaye na humshusha amtakaye vilevile. Mimi naweza kusema ameniinua ndio maana leo hii nimeweza kukamilisha utafiti wangu.

Kipekee kabisa napenda kumshukuru msimamizi wangu wa tasinifu hii Dkt. Mohamed Omary Maguo kwa kunilea kitaaluma. Ninasema kunilea kitaaluma nikiwa na maana kuwa mimi ni mwanafunzi mgeni ambaye Kiswahili ni lugha ya kigeni kwangu. Nilipotoka Libya nilikuwa na uelewa mdogo wa kuzungumza lugha ya Kiswahili lakini leo ninaweza kusema Alhamdulillah si haba ninaweza kuwasiliana kwa kutumia lugha ya Kiswahili. Mwalimu wangu Dkt, Mohamed Omary Maguo alinifundisha Kiswahili ambacho leo hii kimeniwezesha kufika hapa nilipofika. Asante sana mwalimu wangu Mwenyezi Mungu akujaze malipo mema.

Napenda kumshukuru mume wangu bwana Adel Ali Faraj Barka kwa uvumilivu wake kwangu katika kipindi chote cha masomo ambapo alinisaidia kukaa na watoto na nikaingia katika mambo ya kusoma. Pia, ninamshukuru kwa kukubali kuongozana na mimi kutoka Libya kuja Tanzania na kukaa wote tangu mwanzo wa masomo mpaka mwisho. Asante sana mume wangu kwa uvumilivu wako.

IKISIRI

Mada ya utafiti huu ilikuwa ni kuchunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*. Katika kufanikisha lengo hili, utafiti huu ulikuwa na malengo mahususi mawili ambapo lengo la kwanza lilikuwa ni kuchambua usawiri wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* na kuelezea uhalisia wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* kwa jamii ya leo. Data za utafiti huu zimekusanywa kwa kutumia mbinu ya usomaji matini na upitiaji wa nyaraka. Data za utafiti zilichambuliwa kwa kutumia mkabala wa kimaelezo na nadharia ya Ufeministi. Matokeo ya utafiti yanaonyesha kuwa usawiri wa mwanamke unajitokeza katika maeneo ya mwanamke ni uzinzi, mwanamke ni mtu wa hila na ghilba, mwanamke ni mpenda ufahari, mwanamke ni muongo, mwanamke na mmbeya, mwanamke na ujanja, mwanamke ni mtunza kumbukumbu, mwanamke ni stara, mwanamke ni mpenda kupigwa na mwanamke ni mtoa matusi. Usawiri huu wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* umethibitika kuwa na uhalisia katika maisha halisi ya jamii ya Watanzania ambapo mwanamke halisi anafanana na mwanamke ambaye anatajwa katika tamthiliya. Wapo wanawake kadhaa ambao wamekuwa na sifa kama hizo za mwanamke anayetajwa katika *Alikiona*.

YALIYOMO

UTHIBITISHO.....	ii
HAKIMILIKI.....	iii
TAMKO	iv
TABARUKU	v
SHUKURANI	vi
IKISIRI	vii
YALIYOMO.....	viii
SURA YA KWANZA.....	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Usuli wa Ebrahim Hussein na Tamthiliya ya Alikiona.....	1
1.2 Usuli wa Tatizo la Utafiti	2
1.3 Tamko la Tatizo la Utafiti	4
1.4 Lengo Kuu la Utafiti	5
1.4.1 Malengo Mahususi	5
1.5 Maswali ya Utafiti	5
1.6 Umuhimu wa Utafiti.....	6
1.7 Mipaka ya Utafiti	7
1.8 Mpangilio wa Tasinifu	7
SURA YA PILI.....	9
2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA	
KINADHARIA	9
2.1 Utangulizi	9
2.2 Utafiti wa Jumla kuhusu Tamthiliya	9

2.2.1	Fani katika Tamthiliya	9
2.2.2	Dhamira katika Tamthiliya.....	12
2.3	Yaliyoandikwa Kuhusu Mada.....	14
2.4	Pengo la Maarifa	18
2.5	Mkabala wa Kinadharia	18
2.5.1	Nadharia ya Ufeministi	18
2.6	Hitimisho	22
SURA YA TATU		23
3.0	MBINU ZA UTAFITI.....	23
3.1	Utangulizi	23
3.2	Eneo la Utafiti	23
3.3	Usanifu wa Utafiti	23
3.4	Kundi Lengwa	24
3.5	Sampuli na Usampulishaji.....	24
3.6	Aina ya Data Zilizokusanywa	25
3.6.1	Data za Msingi	25
3.6.2	Data za Upili.....	26
3.7	Mbinu za Kukusanya Data	26
3.7.1	Usomaji Makini.....	26
3.7.2	Upitiaji wa Nyaraka	27
3.8	Uchambuzi wa Data	27
3.8.1	Mkabala wa Kimaelezo	27
3.9	Usahihi na Kuaminika kwa Data.....	28
3.10	Hitimisho	28

SURA YA NNE.....	29
4.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA	
UTAFITI	29
4.1 Utangulizi	29
4.2 Usawiri wa Nafasi ya Mwanamke na Uhalisia wake kwa Jamii.....	29
4.1.2 Mwanamke ni Mzinzi.....	29
4.1.3 Mwanamke ni Mtu wa Hila na Ghilba	32
4.1.4 Mwanamke ni Mpenda Ufahari.....	36
4.1.5 Mwanamke ni Muongo	38
4.1.6 Mwanamke ni Mmbeya.....	42
4.1.7 Mwanamke ni Mjanja.....	44
4.1.8 Mwanamke ni Mtunza Kumbukumbu.....	46
4.1.9 Mwanamke ni Stara.....	47
4.1.10 Mwanamke ni Mtu wa Kupigwa	50
4.1.11 Mwanamke ni Mtoa Matusi	51
4.2 Hitimisho	52
SURA YA TANO	53
5.0 HITIMISHO, MUHTASARI NA MAPENDEKEZO	53
5.1 Utangulizi	53
5.2 Muhtasari wa Usawiri wa Nafasi ya Mwanamke.....	53
5.3 Muhtasari wa Uhalisia wa Nafasi ya Mwanamke katika Jamii	55
5.4 Hitimisho	56
5.5 Mapendekezo	57
5.5.1 Mapendekezo kwa Serikali	57

5.5.2	Mapendekezo kwa Asasi za Kiraia	57
5.5.3	Mapendekezo ya Utafiti wa Baadaye	57
MAREJELEO		59

SURA YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Usuli wa Ebrahim Hussein na Tamthiliya ya Alikiona

Ebrahim Hussein ni mwandishi nguli wa tamthiliya ya Kiswahili ambaye alizaliwa kisiwani Kilwa mnamo mwaka 1943 alikokulia na kusomea. Katika ujana wake, Hussein alikuwa mwanaharakati wa chama cha kisiasa cha Tanzania African National Union (TANU). Hussein alianza kutunga michezo ya kuigiza mwishoni mwa miaka ya 1960. Kama mwandishi, aliendelea kusomea masuala ya kazi za drama. Aliwahi kwenda Ujerumani kwa masomo ya juu kuhusu Drama katika miaka ya 1960. Kama mzawa wa Uswahilini, Hussein alibuni na kuzalisha sanaa zake kutokana na mazingira na tamaduni za Uswahilini. Mbali na *Alikiona* (1967), *Wakati Ukuta* (1967), *Kinjekitile* (1969), *Mashetani* (1971), *Jogoo Kijijini* (1976), *Ngao ya Jadi* (1976) na *Arusi* (1980).

Tamthiliya ya Alikiona iliandikwa mwaka 1967 ikiwa ni mchezo wa kisisimua kutokana na kujengwa katika taharuki kadha wa kadha ambazo zinamfanya msomaji kuwa makini anaposoma tamthiliya hiyo ili aweze kufikia katika hitimisho lake. Tamthiliya hii inaeleza juu ya Saida na mumewe aitwaye Omari ambapo tunamuona Saida akiwa na mahusiano ya kimapenzi na Abdalla ambaye si mume wake. Hata hivyo siku moja Saida alibainika kutokana na kudanganya kuwa amekwenda nyumbani kwao kumuona mama yake ambaye alidaiwa kuwa ni mgonjwa. Kumbek hakukuwa na ukweli wowote ya yeye alikwenda nyumbani kwa Abdalla na kukaa huko kwa siku kadhaa. Mara baada ya kuletwa taarifa za msiba ndipo Omari

alipogundua kuwa mkewe hakuwa amekwenda nyumbani kwao kwani hata kwenye msiba hakuwepo na hapa ndipo ile methali ya Waswahili isemayo, “njia ya muongo ni fupi,” inapothibitika vizuri.

1.2 Usuli wa Tatizo la Utafiti

Utanzi wa tamthiliya ya Kiswahili umekuwa maarufu sana katika miaka ya hivi karibuni kutokana na kuingia uigizaji wa kibishara. Hivi sasa kumekuwa na vikundi mbalimbali ambavyo vinaigiza tamthiliya kupitia vipera vya vichekesho, majigambo, filamu na maigizo (Wamitila, 2008). Sambamba na uwasilishaji wa maigizo kwa njia ya mazungumzo ya kimasimulizi lakini pia uandishi wa tamthiliya nao umekua (Wafula, 1999). Ilizoeleka hapo awali, hususani katika kipindi cha ujio wa wakoloni, kuwa Afrika hakukuwa na tamthiliya mpaka pale wakoloni walipokuja ndipo wakaleta tamthiliya. Mawazo haya yalitokana na kutokuwepo kwa tamthiliya za Kiafrika ambazo zilikuwa zimechapishwa katika kipindi hicho. Mtazamo huu hauna mashiko yoyote ya kitaaluma kwani kutokuandikwa kwa kitu hakumaanishi kuwa kitu hicho hakipo. Kuandika kitu ni njia ya kukihifadhi lakini kitu pia kinaweza kuhifadhiwa bila ya kuandikwa na bado kikadumu kwa miaka mingi. Kwa mfano, Qur-an tukufu ilihifadhiwa katika vifua vya watu mpaka pale maandishi yalipogundulika ndipo ikaandikwa. Hii haimanishi kuwa Qur-an haikuwepo mpaka pale ilipoandikwa.

Tamthiliya ya Kiswahili ni utanzi ambao unapatikana katika sanaa za maonyesho na umekuwepo tangu tu pale binadamu alipoanza kuwasiliana na wenzake kwa kutumia lugha. Sanaa za maonyesho ni utanzi mpana ambao ndani yake mna maigizo,

majigambo, vichekesho, ngoma, michezo ya watoto na matambiko. Utanzu huu umekuwa ukiwasilishwa kwa njia ya ana kwa ana baina ya hadhira na fanani. Hii iliufanya utanzu huu kuwa ni tukio hai ambalo lilishirikisha hadhira na fanani katika utokeaji wake tofauti na tamthiliya andishi ambazo zinamtenga fanani na hadhira yake. Watunzi wa tamthiliya za Kiswahili wakiongozwa na Ebrahim Hussein walianza kuandika tamthiliya ambazo zinaakisi ujumi wa Kiafrika. Tamthiliya hizo licha ya kuwa zimeandikwa lakini zinajaribu kumfanya fanani kuwa karibu na hadhira yake kwa kuelezea mambo ambayo yanahusu maisha ya kila siku ya jamii. Kwa mfano, Ebrahim Hussein ameandika tamthiliya za *Alikiona*, *Wakati Ukuta*, *Arusi*, *Kwenye Ukingo wa Thim*, *Mashetani*, *Kinjekitile*, *Jogoo Kijijini* na *Ngao ya Jadi*. Pamoja na mambo mengine, tamthiliya hizi zimeundwa kwa kutumia fani na maudhui yenye uhalisia katika maisha halisi ya jamii ya Waswahili. Hii imeifanya tamthiliya ya Kiswahili kuirejelea jamii yake tofauti na tamthiliya za kigeni ambazo ziliingizwa na Wakoloni lakini hazikuwa zikisadifu maisha halisi ya Waafrika bali maisha ya Kizungu.

Mwandishi Ebrahim Hussein ameandika tamthiliya za Kiswahili ambazo zinasawiri maisha ya jamii ya Waswahili kwa mawanda mapana zaidi jambo ambalo limewavutia wataalamu kadhaa kuhakiki na kutafiti tamthiliya zake. Njogu na Chimerah (1999) walihakiki tamthiliya ya *Mashetani* na kubainisha kuwa dhamira ya ukoloni mamboleo ndiyo ambayo inajitokeza kwa kiasi kikubwa katika tamthiliya hii. Hili linajibainisha pale ambapo wakoloni wamezipatia nchi za Kiafrika uhuru wa bendera na kurudi katika nchi hizo kwa kisingizio cha uwekezaji na ubinafsishaji kupitia misingi ya soko huria. Katika soko hilo huria, ni wawekezaji wa Kizungu

ndio ambao wanapanga bei ya bidhaa za kutoka nchi za Kiafrika na daima hupangiwa bei ya chini bila hata ya kujali gharama za uzalishaji. Hali hii huzifanya nchi za Kiafrika kuendelea kuwa masikini na nchi za Ulaya zikiendelea kuwa tajiri kutokana na jasho la Waafrika.

Wamitila (2008) anaeleza kuwa tamthiliya za Ebrahim Hussein ndizo ambazo zimeleta mapinduzi makubwa katika uandishi wa tamthiliya ambapo tunaona mtindo mpya wa uandishi ukijitokeza katika tamthiliya zake. Mtindo huo mpya hujitokeza katika matumizi ya wahusika, mandhari, muundo, matumizi ya lugha, uwasilishaji wa dhamira, falsafa na ujengaji wa migogoro. Uteuzi wake wa wahusika kwa mfano, pale anapotumia mhusika “Shetani,” anatoa picha pana kwa wasomaji wake kutafakari zaidi kwa nini hasa kuwe na mhusika anayeitwa kwa jina hilo katika tamthiliya hiyo. Tafakuri hii inamwezesha msomaji kuweza kujenga misimbo ambayo itamwezesha kuelewa dhamira ya mtunzi kwa hadhira yake.

Tamthiliya ya Ebrahim Hussein ya *Alikona* ndiyo tamthiliya kwanza kuiandika na imesheheni dhamira mbalimbali muhimu kwa maendeleo ya jamii ya Waswahili. Usawiri wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya hii haujachunguzwa ili kuona ni kwa vipi mwanamke anasawiriwa ndani ya tamthiliya hii. Tumeona kwamba ipo haja ya msingi ya kutafiti nafasi ya mwanamke katika tamthiliya hii ambayo iliandikwa mwaka 1967 na kubainisha taswira ya mwanamke na namna inavyojitokeza si katika tamthiliya hiyo tu bali na uhalisia wake katika maisha ya kila siku ya jamii.

1.3 Tamko la Tatizo la Utafiti

Usawiri wa nafasi ya mwanamke katika kazi za fasihi unajitokeza katika fasihi

andishi na simulizi. Usawiri huo umekuwa ukibadilika kulingana na mabadiliko yanavyotokea katika jamii. Kwa miaka ya hivi karibuni kumekuwa na harakati za kutaka kumkomboa mwanamke kutoka katika mfumo dume ambao ni kandamizi kwake na kumpatia haki na fursa sawa na mwanamme. Tamthiliya ya *Alikona* iliandikwa mnamo mwaka 1967 wakati ambapo harakati za ukombozi wa mwanamke katika nchi za Afrika hazikuwa zimepamba moto ikilinganishwa na nchi za Ulaya. Hivyo, utafiti huu umefanywa ili kuweza kubainisha usawiri wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikona* ili kupata picha kamili ya nafasi ya mwanamke katika tamthiliya hiyo na kisha kuelezea uhalisia wake kwa jamii ya leo.

1.4 Lengo Kuu la Utafiti

Lengo Kuu la utafiti huu ni kuchunguza usawiri wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikona*.

1.4.1 Malengo Mahususi

Utafiti huu ulikuwa na malengo mahususi mawili ambayo ni:

- i) Kuchambua nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikona*.
- ii) Kubainisha uhalisia wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikona* kwa kulinganisha na mwanamke halisi katika jamii.

1.5 Maswali ya Utafiti

- i) Ni ipi nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikona*?
- ii) Nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikona* inalingana vipi na nafasi ya mwanamke halisi katika jamii?

1.6 Umuhimu wa Utafiti

Utafiti huu utakuwa na umuhimu mkubwa katika kuwawezesha wasomaji kutambua namna tamthiliya ya *Alikiona* inavyosawiri nafasi ya mwanamke. Mwandishi wa tamthiliya hii ni msomi wa chuo Kikuu na hivyo inatarajiwa kuona usawiri wake wa nafasi ya mwanamke ukiwa ni aina fulani tofauti na waandishi wengine ambao si wasomi kama yeye. Hivyo, kupitia utafiti huu tutamwezesha msomaji kupata picha kamili ya mwanamke katika tamthiliya hii na baadaye aweze kulinganisha na nafasi halisi aliyonayo mwanamke kwa jamii ya leo.

Pia, utafiti huu utakuwa na umuhimu mkubwa kwa wahadhiri, walimu na wanafunzi wa fasihi ya Kiswahili. Watautumia utafiti huu kama moja ya marejeleo wakati wanapojifunza mambo ya tamthiliya ya Kiswahili. Kutokana na utafiti huu wataweza kukuza mawazo yao na kufanya utafiti zaidi katika utanzu wa tamthiliya ya Kiswahili. Utafiti huu utawawezesha kubaini mapengo ya utafiti ambayo wanaweza kuyashughulikia na kupanua zaidi mawanda ya taaluma ya fasihi ya Kiswahili.

Vilevile, wanaharakati wa masuala ya kijinsia wanaweza kuutumia utafiti huu kama somo la kuona ni changamoto gani ambazo zinamkabili mwanamke na kujaribu kuzitatua. Usawiri wa mwanamke unaonekana katika *Alikiona* unabainisha kuwa ni kutokana na mwanamke kukosa fursa ya elimu na hivyo kuishia kuwa mama wa nyumbani. Anapokuwa mama wa nyumbani anakuwa hana kitu cha msingi cha kufanya zaidi ya kufikiria mambo ya ajabu ajabu kama umbeya na kuwa na mabwana nje ya ndoa. Wanaharakati wa masuala ya jinsia wakiuona utafiti huu

watapata mawazo ya namna ya kuimarisha zaidi fikira na jitihada za kumkomboa mwanamke.

1.7 Mipaka ya Utafiti

Utafiti huu unahusu kuchunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* iliyoandikwa na Ebrahim Hussein mnamo mwaka 1967. Ebrahim Hussein ni mtunzi maarufu wa tamthiliya za Kiswahili ambaye ameandika tamthiliya kwa mkondo wa kimajaribio. Yaani ameandika tamthiliya akijitahidi kuweka ujumi wa Kiafrika katika tamthiliya za Kiswahili ili kuzipa ladha tofauti na tamthiliya za Kizungu ambazo ndizo zilizokuwa zimezoeleka kwa wakati huo. Miongoni mwa tamthiliya alizoziandika ni *Mashetani*, *Wakati Ukuta*, *Kwenye Ukingo wa Thim*, *Arusi*, *Kinjekitile* na *Alikiona*. Sisi katika utafiti huu tumeamua kushughughulikia tamthiliya ya *Alikiona* tu kwa sababu inakidhi malengo ya utafiti wetu.

1.8 Mpangilio wa Tasinifu

Tasinifu hii ina jumla ya sura 5 ambapo sura ya kwanza ni utangulizi iliyowasilisha usuli wa tatizo la utafiti, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti na mipaka ya utafiti. Sura ya pili imepitia kazi tangulizi na mkabala wa kinadharia. Kazi tangulizi zilizopitiwa ni zile ambazo zinahusiana na mada ya utafiti na nadharia ya Ufeministi ndiyo ambayo imetumika katika kuchambua data za utafiti. Sura ya tatu ya tasinifu hii imewasilisha mbinu za utafiti kama vile eneo la utafiti, usanifu wa utafiti, kundi lengwa, sampuli na usampulishaji, aina ya data zilizokusanywa, mbinu za kukusanya data, mbinu za kuchambua data na

usahihi na kuaminika kwa data za utafiti. Sura ya nne imewasilisha, kuchambua na kujadili data za utafiti na sura ya tano imetoa hitimisho, muhtasari na mapendekezo.

SURA YA PILI

2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA KINADHARIA

2.1 Utangulizi

Mapitio ya kazi tangulizi hufanywa kwa lengo la kumwezesha mtafiti kubaini pengo la maarifa na kisha kufanya utafiti ili kuziba pengo hilo la maarifa. Kazi tangulizi zinazopitiwa ni zile ambazo zinahusiana moja kwa moja na mada ya utafiti au hata zile ambazo zinakaribiana na mada ya utafiti. Hivyo, sura hii imepitia kazi tangulizi pamoja na mkabala wa kinadharia uliotumika katika kuongoza utafiti huu.

2.2 Utafiti wa Jumla kuhusu Tamthiliya

Utafiti kuhusu tamthiliya umefanywa katika maeneo ya fani na maudhui kulingana na malengo ya utafiti husika. Tumeona ni vizuri nasi tupitie kazi tangulizi kwa kurejelea vipengele hivi viwili vinavyounda fasihi ikiwa ni pamoja na tamthiliya.

2.2.1 Fani katika Tamthiliya

Tamthiliya ni utanzu wa fasihi andishi ya Kiswahili ambao unahusika na michezo ya kuigiza inayofanywa na wahusika katika jukwaa huku kila mhusika akiwa na matendo na maneno yake ya kusema au kuigiza. Utanzu huu umekuwepo katika jamii kwa muda mrefu na katika fasihi simulizi unajulikana kama sanaa za maonyesho ambapo kuna vipera vya maigizo, majigambo, ngoma, matambiko, vichekesho na michezo ya watoto. Fani ni ule ufundi wa kisanaa ambao unatumiwa na mwandishi wa kazi ya fasihi katika kuifanya kazi yake iwe nzuri na yenye kuwavutia wasomaji wake (Mulokozi, 1996). Mtaalamu huyu anaeleza kuwa utanzu

wa tamthiliya umeundwa kwa vipengele mbalimbali vya fani kama vile wahusika, mandhari, mtindo, muundo na matumizi ya lugha. Anaeleza kuwa matumizi ya lugha katika tamthiliya huhitaji utaalamu wa hali ya juu kabisa kwani huwa haihitaji maneno mengi katika tamthiliya. Mhusika anatakiwa aseme maneno machache lakini ndani yake mnaelezwa mambo mengi. Maelezo haya ya Mulokozi tunakubaliana nayo kwamba ni kweli katika tamthiliya huwa haihitajiki maneno mengi kwa hiyo mtunzi ni lazima awe mtaalamu wa matumizi ya lugha ya sitiari, tashibiha, picha, ishara, taswira, jazanda na kadhalika. Katika utafiti wetu hatuchuguzi fani katika tamthiliya teule lakini ukweli ni kwamba mpaka tumeweza kuelezea nafasi ya mwanamke katika tamthiliya teule maana yake tumehusisha fani bila kubainisha bayana vipengele vyake.

Ligembe (1995) alifanya utafiti uliokuwa unachunguza matumizi ya sitiari katika tamthiliya ya *Lina Ubani* ya Penina Muhando. Katika utafiti wake aligundua kuwa karibu tamthiliya nzima ilikuwa inawasilisha dhamira kupitia sitiari. Pia, alibainisha kuwa zipo sitiari ambazo zinatokana na vitu halisi katika maisha na zipo ambazo zinahusu vitu dhahania ambavyo havipo katika jamii. Anaeleza kuwa sitiari halisia ni zile ambazo zimekuwa zikisisitiza ujenzi wa jamii mpya katika jamii na sitiari dhahania ni zile ambazo zinasisitiza juu ya imani za kidini na kiutamaduni katika jamii. Maelezo ya mtaalamu huyu yametusaikia kuelewa baadhi ya aina za sitiari ambazo zinatumiwa na watunzi katika kujenga dhamira kwa hadhira yake. Ingawa katika utafiti huu hatuchunguzi matumizi ya sitiari katika tamthiliya lakini imetusaikia kupata uelewa mpana wa matumizi ya sitiari katika fasihi na hivyo kuturahisishia kazi yetu katika utafiti huu.

Njogu na Chimera (1999) wakichambua tamthiliya ya *Mashetani* ya Ebrahim Hussein wanaeleza kuwa tamthiliya hiyo imejengwa kutokana na sitiari inayojitokeza katika jina la tamthiliya yenyewe ambalo ni “Mashetani.” Katika harakati na tafakuri za kujiuliza haya mashetani ndiyo yapi na yanamwakilisha nani katika tasnifu hii ndipo hapo tunaweza kupata dhamira mbalimbali ndani ya tamthiliya hiyo. Wao wanasema kuwa mashetani wanaorejelewa katika jina hilo la kitabu ni watu wote ambao ni wanyonyaji katika jamii wakiwepo wakoloni na viongozi ambao hutumia mali ya umma kujinufaisha wao wenyewe na familia zao. Maelezo haya yametusaia kufahamu kwamba tunapochunguza dhamira fulani katika tamthiliya au kazi yoyote ile ya fasihi ni lazima tuangalie matumizi ya lugha kama sitiari ndimo ambapo dhamira hufumbatwa. Ingawa si lengo la utafiti huu kuchunguza matumizi ya lugha ya sitiari lakini tulipoziona katika tamthiliya teule tulizimakinikia ili tuweze kuelewa ndani yake mna nini na ndipo tukafanikiwa kuelezea nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

Wamitila (2008) alifanya utafiti na kuandika kitabu ambacho kimeelezea kwa upana tanzu mbalimbali za fasihi ikiwemo utanzu wa tamthiliya. Katika maelezo yake anasisitiza kuwa ili tamthiliya iweze kuwa nzuri haitakiwi kuwa na wahusika wengi kama inavyokuwa katika riwaya. Riwaya ndiyo inayokuwa na wahusika wengi kwa sababu inaelezea mambo kwa mapana na marefu zaidi. Katika tamthiliya kunakuwa na wahusika wachache ambao wanazungumza maneno ambayo nayo ni machache lakini ndani yake mnasemwa mengi. Maelezo ya Wamitila tunakubaliana nayo kwani hata katika tamthiliya ya *Alikiona* kuna wahusika wachache nasi tunazingatia

maneno ya wahusika hao ili tuweze kuibanisha nafasi ya mwanamke katika tamthiliya husika.

Naye Massoud (2013) alifanya utafiti uliokuwa ukilinganisha fani na maudhui katika tamthiliya za *Kivuli Kinaishi* na *Mashetani*. Kwa upande wa fani, mtafiti alibaini kuwa tamthiliya hizi mbili zina ufanano mkubwa sana katika majina yake. Majina ya vitabu hivi yameundwa kidhahania ambapo *Kivuli Kinaishi* na *Mashetani* vyote ni vitu vya kufikirika tu lakini ndani yake mnaelezwa dhamira kuntu kwa wasomaji wake. Mawazo haya yametusaikia kuiweka akili yetu kulitafakari kwa makini jina la kitabu tulichokitafiti kwani inavyoonekana jina la kitabu lina mchango muhimu katika kuwasilisha na kujenga dhamira za kitabu husika ikiwemo nafasi ya mwanamke.

Shemweta (2015) alifanya utafiti ambao ulikuwa unaangalia itikadi katika tamthiliya za *Fumo Liongo* na *Ngoma ya Ng'wanamalundi* na kubaini kuwa mwandishi amewasilisha itikadi mbalimbali kutokana na matumizi ya lugha ya tamathali za semi. Matumizi ya tashibiha na tashihisi pamoja na ishara na picha yanajitokeza kwa kiasi kikubwa katika tamthiliya hizo na kupitia kwayo ndimo itikadi inapojengwa. Kimsingi, malezo haya yalitufanya kutazama matumizi ya lugha ya tamathali za semi hata kwa ghibu mpaka tukaweza kubainisha nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

2.2.2 Dhamira katika Tamthiliya

Dhamira ni yale mawazo makuu ya kazi ya fasihi ambayo mtunzi anataka walengwa ambao ni hadhira iwapate na kuyazingatia. Kazi ya fasihi huundwa kwa dhamira kuu

na dhamira ndongo ambazo ndizo husaidia katika kujenga dhamira kuu ya kazi husika ya fasihi. Mulokozi (1996) anaeleza kuwa tamthiliya ni utanzu ambao hutumika katika kueleza matukio halisi katika jamii kwa namna ya kibunifu. Tamthiliya huweza kutungwa ikiwa na lengo la kuelezea tukio fulani au mtu fulani katika historia na kitu au jambo hilo linakuwa ni kweli limewahi kutokea katika jamii. Kwa mfano anataja baadhi ya historia za Kihistoria kama *Mkwawa wa Uhehe* na *Kwaheri Iselamagazi*. Mawazo haya tunakubaliana nayo kwa dhati kabisa kwani ni kweli tamthiliya mara nyingi huelezea matukio na visa ambavyo vimewahi kutokea katika jamii. Katika utafiti wetu tumbainisha nafasi ya mwanamke kama inavyojitokeza katika tamthiliya teule na kisha tukaangalia uhalisia wa nafasi hiyo ya mwanamke katika jamii.

Mosoti (1993) aliangalia maudhui katika tamthiliya za Emmanuel Mbogo na kubainisha kuwa mwandishi huyu anaonekana kuikuza dhamira ya ujenzi wa jamii mpya. Jamii mpya ambayo anaiota katika tamthiliya zake ni ile ambayo haina rushwa, ufitadi, yenye haki na usawa, kuheshimu utu na yenye kuishi kwa misingi ya kibinadamu. Utafiti huu umekuwa ni muhimu kwetu kwa sababu umezungumzia mambo ambayo yameweza kutuonyesha njia ya kufahamu nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

Naye Sarara (1997) alitafiti maudhui katika *tamthiliya* za S.A Mohamed na kubaini kuwa mwanamke katika tamthiliya hizo hasa ile ya *Kivuli Kinaishi* amesawiriwa kama kiongozi. Huu ni usawiri chanya kwa mwanamke ambao unaonyesha kuwa mwanamke anaweza na ile dhana kuwa mwanamke hawezi kuwa kiongozi haina

mashiko yoyote. Mawazo haya tumeyachukua na kuyafanyia kazi katika utafiti wetu ambapo tumebainisha namna mwanamke alivyosawiriwa katika tamthiliya ya *Alikiona* ya Ebrahim Hussein.

Nao Njogu na Chimera (1999) wanaeleza kuwa tamthiliya za Kiswahili huwa zinaakisi mambo kama yanavyotokea katika jamii na kuyasawiri. Wanaeleza kuwa wakoloni walikuwa ni watu ambao hawakujali utu wa Mwafrika kwa kumfanyisha kazi nyingi kwa muda mrefu bila hata ya kupumzika. Sambamba na hilo, pia malipo na ujira ulikuwa ni mdogo mno kiasi cha kutomwezesha mtu kujikimu katika maisha yake. Haya yanapatikana katika tamthiliya ya *Mashetani* ambayo wameichambua. Pia, wanasisitiza kuwa wakoloni waliamua kutoa uhuru kwa Waafrika lakini ulikuwa ni uhuru wa bendera tu. Ni uhuru wa bendera kwa sababu wao wanaendelea kunyonya rasilimali za nchi ya Tanzania na nchi nyingine duniani kupitia uwekezaji na ubinafsishaji. Maelezo haya tunakubalina nayo na yametufungua kuelewa namna ya kuzipata dhamira katika kazi ya fasihi. Katika utafiti wetu tumechunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* iliyoandikwa na Ebrahim Hussein.

2.3 Yaliyoandikwa Kuhusu Mada

Katika sehemu hii tumepitia kazi tangulizi ambazo zimeangazia mambo yanayohusiana na mada ya utafiti huu. Wapo wataalamu kadhaa ambao wametafiti kuhusiana na mada ya utafiti huu na Mukobwa (1985) ni mmoja wao. Mtaalamu huyu aliangalia maendeleo ya maudhui katika tamthiliya za Ebrahim Hussein na kugundua kuwa katika tamthiliya za mwandishi huyo kuna dhamira za ujenzi wa jamii mpya ambazo pia zinamsawiri mwanamke kikwazo cha kufikia ujenzi wa jamii

mpya. Mwanamke anaonekana kufanya mambo ambayo ni ya ajabu ya kumfanya mwanamume kuwa ni mtu wa mawazo ya vitimbi na hila za mwanamke badala ya kufikiria mambo ya maendeleo. Mawazo haya yametusaidia kuona ni kwa vipi mwanamke amesawiriwa kama kikwazo cha kuifikia jamii mpya iliyotazamiwa na kila mtu katika jamii. Tumelifanya hilo kupitia tamthiliya ya *Alikiona* ya Ebrahim Hussein.

Naye Chesaina (1987) alichunguza utata unaomkabili mwanamke katika tamthiliya ya *Hatia* ya Penina Muhando iliyoandikwa mwaka (1982). Miongoni mwa utata alioubaini kuwa unamkabili mwanamke ni kudhulumiwa mali, kuoreshwa kwa lazima, kuingizwa katika mitara na kadhalika. Katika utafiti huo tumejifunza kuwa namna mwanamke anavyodhulumiwa haki zake ndivyo hivyo nafasi yake inavyokuwa katika jamii. Kama mwanamke anadhulumiwa haki zake ni dhahiri kuwa atakuwa hana kitu chochote na ataishia kuwa mama wa nyumbani ambaye kazi yake itakuwa ni kupiga umbeya. Katika utafiti wetu tumechunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* ya Ebrahim Hussein.

Nyamberi (1997) alitazama mwamko wa wanawake katika tamthiliya za Penina Mhando na kubainisha kuwa wanawake wamekuwa na mwamko chanya katika kujiletea maendeleo. Katika tamthiliya za mwandishi huyo imebainika kuwa wanawake wameamua kujiwezesha wenyewe kwa sababu ile dhana ya kusubiri kuwezesha wameona kuwa haiwafikishi mbali. Hili ni jambo zuri sana kwa wanawake na kwamba jitihada binafsi ni muhimu katika kujiletea maendeleo kuliko kusubiri mtu mwingine akufanyie kila kitu. Hapo awali kulikuwa na dhana kuwa

“mwanamke akiwezesha anaweza.” Katika tamthiliya za Penina Muhando mwanamke anaonekana kupingana na dhana hiyo na hivyo anajiwezesha yeye mwenyewe. Maelezo haya yametusaidia kufahamu nafasi ya mwanamke katika tamthiliya teule ya *Alikiona*.

Naye Katola (2006) ameshughulikia udhalimu dhidi ya wahusika wa kike katika tamthiliya nne za Kiswahili zikiwa ni *Hatia*, *Mama Ee*, *Buriani* na *Kitumbua Kimeingia Mchanga*. Katika utafiti huu amegundua mambo mengi lakini kubwa ni kwamba mwanamke amekuwa akituhumiwa kwa mambo mengi ikiwa ni pamoja na kwamba yeye ndiye msambazaji mkuu wa virusi vya UKIMWI. Haya yamebainika katika tamthiliya ya *Kitumbua Kimeingia Mchanga* ambapo mwanamke anaonekana kama malaya ambaye kazi yake ni kuenez UKIMWI katika jamii. Suala la kudhulumiwa haki kwa mwanamke na kusingiziwa mambo ni njia nzuri ya kuweza kutambua nafasi aliyopewa mwanamke katika jamii. Hivyo kwa kuyatumia mawazo haya tumechunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

Kitali (2011) alifanya utafiti juu ya fani na usawiri wa wahusika wa kike katika tamthiliya za *Pango* na *Mama Ee*. Katika utafiti huu alibaini kuwa mwanamke anasawiriwa kama mama mlezi katika jamii ambaye ana nafasi muhimu katika maendeleo ya familia. Hata hivyo, kutokana na vikwazo na changamoto ya kukosa elimu inayomkabili mwanamke imekuwa ni vigumu kwake kutimiza wajibu huo kwa umakini unaotarajiwa. Hii inatuambia kwamba, mwanamke ni mtu muhimu mno katika jamii hivyo anatakwa apatiwe elimu ili aweze kutimiza wajibu wake. Mawazo haya yametusaidia katika utafiti wetu kwa kutufungua kwamba kama mwanamke

anakosa haki ya elimu ni dhahiri kuwa nafasi yake katika jamii itakuwa si madhubuti ikilinganishwa na ya mwanamke ambaye yeye anapata haki ya elimu. Tumeyatumia mawazo haya katika kuchunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*. Mrikau (2011) aliangalia taswira ya mwanamke katika tamthiliya za Wamitila na kugundua kuwa mwanamke anasawiriwa katika hali chanya na hasi. Hata hivyo, alibaini kuwa hali hasi ndiyo ambayo inachukuwa nafasi kubwa zaidi kuliko hali chanya. Maelezo haya yametusaia kufahamu kwamba katika hali hasi na chanya ndipo ambapo kunatuwezesha kutambua nafasi ya mwanamke katika kazi za tamthiliya. Mtafiti huyu pia alitumia nadharia ya Ufeministi kama tulivyoitumia katika utafiti wetu ila tu tofauti ya utafiti wetu na wake ni kuwa sisi tumechunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

Onyoni (2012) aliangalia usawiri wa wahusika wa kike katika tamthiliya za *Natala* na *Mama Ee*. Matokeo ya utafiti wake yanabainisha kuwa wahusika wa kike wamesawiriwa kama viumbe tegemezi kwa mwanamume. Hii ina maana kwamba maisha ya wahusika hao wa kike yako mikononi mwa wanamume. Vile mwanamume anavyoamua mwanamke aishi ndivyo hivyo inavyokuwa ambapo, mwanamke hawezi kuamua jambo lake mwenyewe bali huamuliwa na mwanamume. Maelezo haya yametusaia kufungua uelewa wetu juu ya nafasi ya mwanamke katika tamthiliya teule ya utafiti huu ambapo tumejiuliza swali, kuwa kama mwanamke anaamuliwa kila kitu na mwanamume na ipi sasa nafasi yake katika jamii? Swali hili ni zuri na tumelifanyia kazi katika tasnifu hii.

Naye Caleb (2013) alichunguza taswira ya mwanamke katika tamthiliya za *Nguzo*

Mama na *Mama Ee*. Katika utafiti wake alibaini kuwa mwanamke amekuwa akifanya jitihada kubwa za kujikomboa kutoka katika mfumo dume ambao ni kandamizi. Hata hivyo, jitihada zake zinagonga mwamba kwa sababu wanawake wenzake ndio wanaomkwamisha. Imekuwa ni jambo la kawaida katika jamii kuona wanawake wanakwamishana katika harakati za ukombozi. Maelezo haya yametusaidia kuitafiti vizuri nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* kwamba kama wanawake wanakwamishana wenyewe kwa wenyewe ni wazi kuwa nafasi ya mwanamke katika jamii itakuwa na picha fulani. Picha hiyo ndiyo jambo ambalo tumelitafiti katika utafiti huu ambapo tumechunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

2.4 Pengo la Maarifa

Mpitio ya kazi tangulizi hapo juu yamethibitisha kuwa wapo wataalamu kadhaa ambao wamechunguza usawiri wa mwanamke pamoja na mambo mengine katika tamthiliya za Kiswahili. Hata hivyo, hakuna mtafiti ambaye amechunguza taswira ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* ya Ebrahim Hussein iliyoandikwa mwaka 1967. Katika tasinifu hii tumechunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* kwa lengo la kuziba pengo la utafiti.

2.5 Mkabala wa Kinadharia

Katika utafiti huu tumetumia nadharia ya Ufeministi katika kuchambua data za utafiti na kufanikiwa kuandika tasinifu hii.

2.5.1 Nadharia ya Ufeministi

Kwa mujibu wa Barrett (1988) ufeministi ni dhana inayoelezea hali na tendo la

wanawake wanaodai kujieleza katika jamii mbalimbali na wanaume wanaounga mkono jitihada za wanawake hao. Ni dhana inayopinga mfumo dume na kujaribu kutatua matatizo yanayowakabili wanawake katika jamii ambazo zinatawaliwa na wanaume.

Evance (1995) anaeleza kuwa nadharia ya kifeministi ilianza mwanzoni mwa miaka ya 1792 huko Ulaya, hususan katika nchi za Uingereza na Marekani. Katika kipindi hicho wanawake hawakuthaminiwa katika jamii zao na walikuwa ni watu waliokuwa katika daraja la chini. Vilevile, wanawake hawakuhusishwa katika shughuli mbalimbali za kijamii kama vile kupiga kura au kuchaguliwa katika uongozi. Sehemu iliyoonekana hasa kuwafaa wanawake ni katika shughuli za jikoni. Unyanyasaji huu wa wanawake ndio uliosababisha kuibuka kwa nadharia hii ya kifeministi.

Nadharia ya kifeministi ilianza kuzungumzwa katika karne ya 19 na kutia fora miaka ya 1960 na 1970. Katika wakati huu wamagharibi walianza kuzungumzia matatizo yao katika machapisho na kufichua matatizo yanayowapata kama tabaka la kiuchumi na pia kama wanawake (Tong, 1989). Wamitila (2002) anaeleza kuwa baadhi ya kazi za mwanzo kuyafafanua masuala ya wanawake kinadharia ni *A Vindization of the right of a woman* (1792) ya Mary Wollstonecraft. Pia kazi nyingine ni *The Second Sex* (1952) ya Simone de Beauvoir ambaye alikosoia na kushambulia baadhi ya asasi zinazochangia katika kumdhalilisha au kumdunisha mwanamke, kama vile dini, ndoa na utamaduni. Kwa mujibu wa Wamitila, Simone de Beauvoir anaeleza kuwa utamaduni anamokulia mwanamke unachangia katika kumdidimiza katika hali ya

unyonge. Utamaduni huo unamfanya na kumlazimisha kukubali kuwa yeye ni kiumbe duni. Baada ya kukubali hali hiyo, mwanamke anaishia kuwa chombo cha mfumo wa jamii cha kuendeleza utamaduni huo. Mfano, ndoa ni asasi mojawapo ya kiutamaduni inayoendeleza ukandamizaji wa wanawake ambayo inamjenga kwenye imani na uwezo mkubwa alionao mwanaume na kuishia kumuangalia mwanamke kama chombo tu.

Wamitila (2002) anandelea kueleza kuwa uhakiki wa kifeministi wa Kimarekani unahusishwa na kazi ya Mary Ellman, *Thinking about Woman*. Dhamira ya kimsingi ya mwandishi huyu ilikuwa ni kuangaza jinsi wanawake walivyosawiriwa kwa namna mbali mbali katika kazi zilizoandikwa na wanaume. Mwandishi huyu alimulika pia jinsi baadhi ya waandishi wa kike walivyoendeleza usawiri huo hasi wa wanawake katika kazi zao. Hali hii ilitokana na wao kukulia kwenye jamii zilizotawaliwa na itikadi ya kiume au “ubabedume” na kuishia kufyonza baadhi ya mitazamo kumhusu mwanamke ambayo inaakisiwa kwenye kazi zao.

Ntarangwi (2004) anasema kuwa nadharia ya kifeministi ni siasa kutokana na ukweli kwamba inaelekeza kubadili uhusiano uliopo kati ya wanaume na wanawake. Uhusiano ambao umeranda katika nyanda nyingi za maisha kama vile familia, elimu, kazi, siasa, utamaduni na hata mambo ya starehe na anasa. Hivyo basi, ni nadharia inayotaka kuelekeza wanajamii namna ya kuishi, kutenda, na jinsi watakavyokuwa siku za usoni.

Kwa upande wa fasihi Ntarangwi (keshatajwa) anasema kuwa nadharia ya ufeministi imekuja kwa azma ya kusoma upya kazi za fasihi ili kusisitiza vipengele

vilivyopuuzwa na wahakiki wengi ambavyo hawangeviona kwa sababu walikuwa wanafanya kazi katika nadharia za kijadi zilizomtukuza mwanaume.

Ntaragwi (2004) anaeleza kuwa baadhi ya mambo yanayozungumzwa na muungano huu ni kuunda upya uhalisia wa mwanamke kwa kupanga na kudhihirisha miundo ya kijadi ambayo inamtukuza mwanaume na kumkandamiza mwanamke. Kwa mujibu wa Wafula na Njogu (2007) nadharia ya kifeministi inaongozwa na misingi kadhaa, nayo ni kutumia fasihi kama jukwaa la kuelezea kwa uyakini hali ya mwanamke, kusawazisha wanadamu kwa upande wa utamaduni na kupigania jamii mpya yenye msingi katika amali za kibinadamu. Misingi mingine ni kuhamasisha utungaji wa kazi za kisanaa zenye wahusika wa kike wanaoweza kuigwa ambao hawategemei wanaume ili wajulikane, huzindua mwamko kwa upande wa wanawake jinsi wanavyojiona na huvumbua na kuziweka wazi kazi za fasihi zilizotungwa na wanawake.

Kwa upande wetu mtafiti ameamua kutumia nadharia hii katika kuongoza utafiti huu kwa sababu imesaidia kutuonesha jinsi mwanamke anavyosawiriwa katika tamthiliya ya *Alikiona* pamoja na uhalisia wake katika jamii. Hivyo, nadharia ya ufeminist ndiyo iliyoongoza utafiti huu kwa sababu inazungumzia masuala yanayowahusu wanawake na namna ya kutatua matatizo yanayowakwamisha katika harakati za ukombozi. Aidha ni nadharia inayotoa mbinu mpya ambazo zina lengo la kumkuza mhusika wa kike.

Hata hivyo, nadharia ya ufeministi inaonekana kuwa na mapungufu kama vile, haielekei kuonesha au kuonekana kama ni nadharia moja kutokana na kufumbata

mitazamo tofauti ya wananadharia wenye mawazo tofauti. Kwa mfano, Wafeministi wa Kimagharibi mjadala wao ni kupinga mfumo dume na wanaume kwa ujumla kwa mfano, katika masuala ya mapenzi, sanaa na sehemu nyinginezo. Wakati Wafeministi wa Kiafrika mjadala wao ni upinzani dhidi ya utamaduni unaomnyima mwanamke nafasi ya kutekeleza malengo yake kama ndoa za mapema, ukeketwaji, na mingineyo. Vilevile ni nadharia tegemezi kutokana na kuendelea kuchukua au kukopa mawazo kutoka katika mikabala mengine ya uhakiki kama Umarks, Saikochanganuzi, Semiotiki, Udenguzi na Hemenitiki.

2.6 Hitimisho

Sura hii imetusaidia kubainisha pengo la utafiti baada ya kufanya mapitio ya kazi tangulizi ambazo zimeangazia mambo yanayohusiana na mada ya utafiti wetu. Licha ya kuwa *Alikiona* ni tamthiliya iliyoandikwa zaidi ya miaka 40 mpaka sasa lakini hakuna mtafiti ambaye ameamua kutafiti nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* ndipo sisi tukaamua kuitafiti tamthiliya hii. Katika sura hii tumepitia kazi tangulizi ambazo zimetafiti kuhusu fani, dhamira, yaliyoandikwa kuhusu mada na nadharia ya Ufeministi. Sura inayofuata inahusu mbinu za utafiti.

SURA YA TATU

3.0 MBINU ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Mbinu za utafiti ni utaratibu, kanuni na muongozo ambao unatakiwa kufuatwa katika kufanya utafiti ili kuhakikisha kuwa data zinazopatikana zinakuwa sahihi na zinakubalika kitaaluma (Kothari, 2008). Katika sura hii tumewasilisha vipengele vya eneo la utafiti, usanifu wa utafiti, kundi lengwa, sampuli na usampulishaji, aina ya data zilizokusanywa, mbinu za kukusanyia data na mbinu za uchambuzi wa data.

3.2 Eneo la Utafiti

Eneo la utafiti ni mahali ambapo data za utafiti zimekusanywa na kuwezesha kukamilika kwa utafiti husika. Eneo la utafiti huu lilikuwa ni katika jiji la Dar es Salaam ambapo nimefanya utafiti wangu tangu mwanzo mpaka mwisho. Eneo hili limeteuliwa kwa sababu ndipo mahali ambapo kunapatikana maktaba za Chuo Kikuu Huria cha Tanzani, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam na Taasisi ya Taaluma za Kiswahili. Mtafiti alikusanya data za msingi na upili za utafiti wake kwa kusoma akiwa ametulia katika maktaba husika. Data za msingi zilikusanywa kutoka katika tamthiliya ya *Alikiona* na mtafiti alisoma tamthiliya hiyo akiwa maktaba kwa utulivu na kufanikiwa kukusanya data za utafiti huu.

3.3 Usanifu wa Utafiti

Usanifu wa utafiti ni mpangilio wa tasnifu tangu katika kukusanya data na hatimaye kuandika tasnifu (Babbie, 1999). Usanifu wa utafiti huu ni uchunguzi kifani ambapo

data zimekusanywa katika tamthiliya ya *Alikiona*. Uchunguzi kifani ni aina ya usanifu wa utafiti ambapo data za utafiti zinakusanywa kwa mtafiti kuteua kitu au jambo maalumu la kutafiti ili kutimiza malengo ya utafiti wake. Katika utafiti huu tumeteua usanifu wa uchunguzi kifani ambapo imekuwa kazi rahisi kwetu kupata data kwa uhakika katika tamthiliya ya *Alikiona*. Uchunguzi kifani humwezesha mtafiti kukusanya data nyingi kwa muda mfupi kutokana na kuwa tayari ameshateua kitu maalumu cha kukifanyia utafiti. Mbinu hii humwezesha mtafiti kutopoteza muda kwa kutokujua jambo la kutafiti na wapi atapata data za utafiti wake. Kwa sababu mtafiti anakuwa tayari anafahamu atapata wapi data za utafiti wake basi inakuwa ni rahisi kwake kupata za uhakika kwa muda mfupi.

3.4 Kundi Lengwa

Kundi lengwa ni lile ambalo ndilo linatarajiwa kutoa data za utafiti husika (Robson, 2007). Kundi lengwa katika utafiti huu ni tamthiliya ya *Alikiona* iliyoandikwa na mtunzi Ebrahim Hussein mnamo mwaka 1967. Katika tamthiliya hii tumechuguza nafasi ya mwanamke kutokana na ukongwe wa tamthiliya hii. Inaonekana kuwa tamthiliya hii imeandikwa miaka mingi iliyopita ikiwa ni katika kipindi ambacho hakukuwa na harakati za kudai haki sawa baina ya mwanamke na mwanaume katika nchi ya Tanzania. Hivyo, tumeamua kufanya utafiti wa kuchunguza ni kwa vipi tamthiliya hii inasawiri nafasi ya mwanamke na kuona kama kuna uhalisia katika maisha halisi ya jamii ya sasa.

3.5 Sampuli na Usampulishaji

Sampuli ni sehemu ya watafitiwa inayoteuliwa kutoka katika kundi kubwa la

watafitiwa waliolengwa katika utafiti husika (Yin, 1994). Katika utafiti wa lugha na sayansi za jamii kama huu huwa ni vigumu kuweza kuwatafiti watafitiwa au wanajamii wote wanaopatikana katika eneo husika. Hapo ndipo inapokuja haja ya kuwa na sampuli ya utafiti. Sampuli ya utafiti huu ni tamthiliya moja ya Ebrahim Hussein inayoitwa *Alikiona*. Tamthiliya hii imeteuliwa kwa sababu inakidhi mahitaji ya malengo ya utafiti huu. Sampuli ya utafiti huwa haiteuliwi hivi hivi tu bali kwa kutumia mbinu maalumu.

Kitendo cha kuteua sampuli hujulikana kama usampulishaji. Usampulishaji upo wa aina mbalimbali lakini katika utafiti huu tumetumia usampulishaji lengwa. Usampulishaji lengwa ni mbinu ya kuteua sampuli ambapo sampuli huteuliwa kwa makusudi ikiaminiwa kuwa sampuli hiyo ina uwezo wa kumpatia mtafiti data zinazohitajika katika utafiti husika (Kombo na Tromp, 2006). Sampuli lengwa ni muafaka katika kumpatia mtafiti data za uhakika kwa sababu aliiteua akiwa na uhakika kwamba atapata data husika. Sampuli lengwa pia humwezesha mtafiti kukamilisha malengo ya utafiti wake kwa muda mfupi kwa sababu mtafiti hapotezi muda kwenda kwa watafitiwa wasiokuwa katika sampuli ya utafiti wake.

3.6 Aina ya Data Zilizokusanywa

Katika utafiti huu tumekusanya data za msingi na upili ambazo ni muafaka katika kukamilisha malengo mahususi ya utafiti huu.

3.6.1 Data za Msingi

Data za msingi za utafiti ni zile data za awali au za mwanzo kabisa ambazo hazikuwahi kukusanywa na mtafiti mwingine yule kwa malengo ya utafiti kama huu

ambao unafanywa katika tasinifu hii. Data za msingi ni data ghafi ambazo bado hazijachakatwa kwa namna yoyote ile. Data za msingi katika tasinifu hii zimekusanywa kutoka katika tamthiliya ya *Alikiona* iliyoandikwa na Ebrahim Hussein mnamo mwaka 1967.

3.6.2 Data za Upili

Data za upili za utafiti ni data ambazo tayari zilikwisha kukusanywa na watafiti watangulizi na kuandikwa katika tasinifu, ripoti, makala, vitabu, majarida na hata katika magazeti na machapisho pepe katika wavuti na tovuti. Data za upili hukusanywa kwa lengo la kumwezesha mtafiti kupata data za kukazia maarifa au kutolea msisitizo kile ambacho amekipata kutoka katika data za msingi.

3.7 Mbinu za Kukusanya Data

Data za utafiti huu zimekusanywa kwa kutumia mbinu ya usomaji matini na upitiaji wa nyaraka.

3.7.1 Usomaji Makini

Kusoma matini ni kitendo cha kuimakinikia matini fulani ili kuweza kuelewa matini hiyo inazungumzia kitu gani (Kombo na Tromp, 2006). Katika utafiti huu tumeitumia mbinu hii katika kukusanya data za msingi ambapo matini yetu ilikuwa ni *Alikiona*. Mtafiti aliisoma tamthiliya hii mara kadhaa huku akiwa na daftari maalumu ambalo alikuwa akilitumia kudondolea data za utafiti. Wakati mtafiti anasoma tamthiliya hii alikuwa tayari ameshayaandika malengo mahususi ya utafiti huu katika daftari la kukusanyia data na alidondoa data katika lengo husika kadiri alivyosoma na kubaini data fulani inaingia katika lengo gani la utafiti wake. Usomaji

matini ni mbinu muafaka katika kukusanya data kutoka katika matini za kifasihi hasa katika utafiti ambao hauhusishi ukusanyaji wa data za msingi maskanini. Mbinu hii humwezesha mtafiti kukusanya data kwa urahisi na kwa uhakika kwani akiwa tayari ameshajua nini anachokitaka huwa ni rahisi tu kukipata kutoka katika kitabu husika kilichoteuliwa.

3.7.2 Upitiaji wa Nyaraka

Nyaraka katika muktadha wa utafiti ni jumla ya machapisho na maandiko ambayo yanahusiana moja kwa moja na mada ya utafiti. Upitiaji wa nyaraka ni mbinu ya kukusanya data za upili za utafiti kwa kusoma machapisho ambayo yapo katika maktaba ili kupata data fuatizi za utafiti (Cresswell, 2009). Nyaraka ambazo zinapitiwa ni pamoja na tasinifu, vitabu, makala, magazeti, majarida na machapisho pepe katika wavuti na tovuti. Upitiaji wa nyaraka ni mbinu ya utafiti ambayo inamwezesha mtafiti kupata data za kujazilishia mawazo ya data za msingi na kuufanya utafiti wake kuwa na mashiko zaidi ya kukubalika na kuaminika kitaaluma.

3.8 Uchambuzi wa Data

Data za utafiti huu zimechambuliwa kwa kutumia mbinu ya mkabala wa kimaelezo.

3.8.1 Mkabala wa Kimaelezo

Mkabala wa kimaelezo ni mbinu ya kukusanya data za utafiti kwa mtafiti kuzitolea maelezo data zilizokusanywa kwa namna ambayo inajibu maswali ya utafiti wake. Utafiti wa kifasihi kama huu wa kuchunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ni utafiti wa kimaelezo kwani data yake haina mahesabu. Hivyo uchambuzi wa data

nao ni lazima ufanywe kwa kutolewa maelezo. Maelezo yaliyotolewa katika uchambuzi wa data ni yale ambayo yanaelekeana na malengo mahususi ya utafiti ambapo maelezo haya yanaashiria kukamilika kwa malengo mahususi ya utafiti wetu.

3.9 Usahihi na Kuaminika kwa Data

Usahihi na kuaminika kwa data hutokea pale ambapo ukusanyaji wa data unakuwa umezingatia hatua zote za ukusanyaji wa data (Kumar, 1999). Data za utafiti huu zimekusanywa kwa kutumia mbinu za usomaji matini na upitiaji wa nyaraka. Usomaji matini ni mbinu sahihi katika kukusanya data za msingi katika matini za kifasihi kama ilivyo tamthiliya ya *Alikiona*. Data za upili nazo zimekusanywa kwa kutumia mbinu ya upitiaji wa nyaraka ambayo nayo ni mbinu muafaka kwa kukusanya data za upili. Hivyo data za utafiti huu ni sahihi na zinaaminika kwa sababu zimekusanywa na kuchambuliwa kwa kutumia mbinu muafaka.

3.10 Hitimisho

Sura hii imewasilisha mbinu za utafiti za kukusanya na kuchambua data. Mbinu zilizowasilishwa katika sura hii ni muafaka kulingana na malengo mahususi ya utafiti ambapo mbinu ya usomaji matini imetumika katika kukusanya data za msingi na upitiaji wa nyaraka imekusanya data za upili. Baada ya kukusanya data tumeeleza katika sura hii kuwa tulizichambua kwa kutumia mkabala wa kinaelezo. Mkabala wa kinaelezo ni mbinu muafaka ya kuchambua data za utafiti za kifasihi kama ilivyo katika utafiti huu uliolenga kuchunguza nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

SURA YA NNE

4.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA UTAFITI

4.1 Utangulizi

Hii ni sura ambayo ndiyo imebeba karibu asilimia 50 ya tasnifu nzima ambapo data za utafiti zimewasilishwa, kuchambuliwa na kujadiliwa kwa namna ambayo inasaidia kujibu maswali ya utafiti huu. Utafiti huu ulikuwa na malengo mahususi mawili ambayo yote yametimizwa kupitia sura hii ambapo yote mawili yamewasilishwa, kuchambuliwa na kujadiliwa kwa pamoja kutokana na kuwa na ukaribu wa kimantiki. Malengo ni kuchambua usawiri wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* iliyoandikwa na Ebrahim Hussein (1967) na kuelezea uhalisia wa usawiri wa mwanamke katika tamthiliya teule kwa jamii ya leo. Uchambuzi wa data umefanywa kwa kuwasilishwa madondoo kutoka katika tamthiliya teule na kisha kufanyiwa mjadala ambao unakidhi malengo ya utafiti huu.

4.2 Usawiri wa Nafasi ya Mwanamke na Uhalisia wake kwa Jamii

Usawiri wa mwanamke katika kazi za fasihi ni kitu ambacho kimewavutia wataalamu mbalimbali kukitazama kutokana na fikira kuwa mwanamke anasawiriwa katika hali duni na hasi katika kazi za fasihi (Alhabib, 2012). Hali hii imetokana na mfumo dume ambao upo katika jamii ambapo mwanamke hutazamwa kama mtu tegemezi kwa mwanaume. Ebrahim Hussein katika tamthiliya ya *Alikiona* amemsawiri mwanamke katika hali mbalimbali kama ifuatavyo:

4.1.2 Mwanamke ni Mzinzi

Mwanamke kusawiriwa kama mtu mzinifu si jambo jipya kwani imekuwa hivyo

katika fasihi simulizi na fasihi andishi. Uzinifu ni kitendo cha mtu awe mume au mke kuwa na mahusiano ya kingono yasiyokuwa rasmi au halali. Hii inaonyesha kuwa mwanamke na mwanaume wote wanahusika katika uzinifu lakini mara nyingi mwanamke pekee ndiye anayetajwa kuwa ni mzinifu. Hali hii inaweza kuwa imechangiwa kutokana na hali ya kuwa mwanamke ndiye anayetakwa na mwanaume na kwa hiyo ana hiyari ya kukubali au kukataa. Hivyo, kitendo cha mwanamke kukubali ndicho ambacho kinamfanya aonekane kuwa yeye ni mzinifu na mwanaume hatajwi kama mzinifu (Ramathan, 2013). Hata hivyo, yapo mazingira ambayo yanaonyesha kuwa mwanamke ni mzinifu kama inavyojitokeza katika *Alikiona* uk. 47:

SAIDA: Mama! Saa mbili! Haraka haraka. Bwana ondoka, mume wangu atakuja sasa hivi.

ABDALLAH: (Anavaa shati na viatu) Bado. Hata yote ya nini?

SAIDA: Hapana bwana, siku nyingine anakuja mapema. (Abdallah anainuka kitandani)

SAIDA: Ah bwana tafadhali (Anamvuta mkono) Hm tafadhali fanya haraka uende.

Dondoo hili linaonyesha kuwa mwanamke ni mzinifu kutokana na kuwa na uhusiano wa kimapenzi na mtu ambaye si mume wake. Tunalifahamu hili kutokana na maneno ya Saida akimwambia Abdallah avae nguo na aondoke mara moja pale nyumbani kwani tayari ilikuwa imeshafika asubuhi. Saida ni mke wa mtu lakini alikuwa na uhusiano wa kingono na Abdallah na tena mahusiano hayo yalifika mbali kiasi cha kumruhusu mwanamme kuingia ndani ya nyumba na kufanya naye ngono. Katika hali ya kawaida mwanamke ni mtu ambaye huwa anaogopa sana kuwa na uhusiano

wa kingono na mwanamme mwingine halafu mume wake ajuwe kwani itahatarisha ndoa na wakati mwingine hata uhai wake. Kwa hiyo mwanamke hufanya uhusiano wa aina hiyo kuwa ni siri kubwa isijulikane kwa mtu yeyote. Inapofikia hatua mwanamke anamruhusu mwanamke kuingia ndani ya chumba na kufanya naye mapenzi katika kitanda ambacho anakitumia yeye na mme wake, ni ishara kuwa mwanamke huyo ameshazoea uzinifu.

Katika maisha halisi ya jamii wapo wanawake wengi wa aina hii ambao hudanganywa kwa vitu vidogo kama vile chips, simu, nguo, muda wa maongezi na kupewa fedha kidogo za matumizi. Wanawake wa aina hii hudiriki kuwaingiza mahawara ndani ya nyumba zao na kufanya nao mapenzi kitu ambacho kinahatarisha afya kwani uwezekano wa kuambukizwa magonjwa kama UKIMWI ni mkubwa. Tumeshuhudia wanajamii kadhaa ambapo wake zao kutokuwa waaminifu katika ndoa kumesababisha kuambukizwa UKIMWI na kuwaacha watoto wakiwa ni yatima. Kitendo hiki kimetokea pia kwa wanaume ambao sio waaminifu wamekuwa na mahusiano na wanawake wa nje na kuambukizwa ugonjwa wa UKIMWI.

Wataalamu wa nadharia ya Ufeministi wanaeleza kuwa hali ya mwanamke kutoka nje ya ndoa inaweza kusababishwa na mambo mengi ikiwa ni pamoja na kukosa huduma za msingi za kujikimu kutoka kwa mume wake (Koda, 2000). Hii inawafanya wanawake kuamua kutafuta mahitaji hayo nje na ndipo anapokutana na mwanamume ambaye humlaghai kuwa atampatia kila kitu na ndipo hapo uhusiano unapoanza. Hii inatokana na mwanamke kukosa fursa ya kupata elimu na hivyo kuishia kuwa mama ya nyumbani na pale anapokosa mahitaji anakuwa hana namna

ya kujikimu yeye mwenyewe bali kutegemea kusaidiwa na mwanamume wa nje. Hali inaweza kuwa mbaya zaidi pale mwanamke anapokuwa na wanamume wa nje zaidi ya mmoja. Hapa ndipo huwa na hatari zaidi ya kupata maambukizi ya UKIMWI na magonjwa mengine ya zinaa. Hata hivyo, Wanaufeministi wana imani kwamba, kumuita mwanamke ni mzinzi si jambo jema kwani wazinzi ni wote wawili yaani mwanamke na mwanaume. Hakuna mwanamke ambaye anafanya mambo ya uzinifu akiwa mwenyewe bila ya kuwa na mwanaume. Hivyo, kumuona mwanamke pekee kama ndiye mzinzi ni kumuonea kijinsia na kisaikolojia. Hali hii inatakiwa ikomeshwe kwa watu wote katika jamii kuheshimiana na kuepuka uzinzi.

4.1.3 Mwanamke ni Mtu wa Hila na Ghilba

Mwanamke ni kiumbe ambaye anatajwa kuwa mwenye hila na ghilba kwa mwanaume kiasi hata mwanaume akaamini kila kitu ambacho kinasemwa na mwanamke huyo (Abdalla, 2014). Hila ni neno linalotumika kurejelea mataendo yote ambayo si ya kiungwana ambayo hufanywa na mtu yeyote yule katika jamii. Kughilbu ni kitendo cha kumzuga mtu kiasi hata akashindwa kuelewa vizuri kile kinachotokea pale alipo kwa wakati huo uliopo. Mwanamke ni kiumbe ambaye anasadikika kuwa na hila kiasi cha kubadilisha mawazo ya mwanamume na wakati mwingine mwanamume anaweza kuonekana kama mtoto kutokana na hila za mwanamke. Katika tamthiliya ya *Alikiona* mwanamke anasawiriwa kama kiumbe ambaye ana hila na ghilba za hali ya juu dhidi ya mwanamme. Tuone mfano katika data ifuatayo:

ABDALLAH: Kuna watu (Anarudi mbio, anapiga mbizi chini ya mvungu wa kitanda. Kwa kuwa tendegu za kitanda

zinatazama upande wa watazamaji, tunaona mvungu wa kitanda. Tunauona uso wake)

SAIDA: (Anampokea mumewe huku anakifichaficha kitanda asitazame upande upande ule) Habari za kazini bwana?

OMARI: Njema njema. (Anataka kukaa juu ya kiti. Akikaa juu ya kiti ataona mvungu wa kitanda)

SAIDA: Ah usikae hapo bwana, kiti kibovu. Nilitaka kukipeleka kwa fundi lakini sikupata nafasi.

OMARI: Kibovu?

SAIDA: Eh kibovu. (Omari anataka kukaa juu ya mkeka. Akikaa juu ya mkeka ataona mvungu wa kitanda)

SAIDA: Aah usikae juu ya mkeka (Anamkamata mkono) Mkeka mchafu.

OMARI: Mchafu? Mbona mimi nauona safi.

SAIDA: Mchafu sana.

Dondoo hili linaonyesha namna mwanamke alivyochorwa kama kiumbe mwenye hila kiasi cha kumzonga mumewe hata asije akamuona Abdallah aliyejificha katika mvungu wa kitanda. Saida alikuwa akifanya mapenzi na Abdallah ambaye si mumewe bali hawara ndani ya chumba anacholala yeye Saida na mume wake. Mara mume akaingia ndani baada ya kutoka safari yake lakini kila alipotaka kukaa na kupumzika aliambiwa kuwa hapafai kukaa. Hii ilikuwa ni sababu ya kumzuia asije akamuona Abdallah ambaye alijificha katika mvungu wa kitanda. Omari alitaka kukaa katika kiti lakini aliambiwa kuwa ni kibovu na hali kiti hicho akikitazama anaona kuwa ni kizima kisichokuwa na tatizo lolote. Baadae akataka kukaa katika mkeka lakini anaambiwa kuwa mkeka ni mchafu na hali yeye akiutazama mkeka huo anauona kuwa ni msafi. Hizi zote ndizo hila za mwanamke na kutokana na hila hizo

alifanikiwa kumzuia mumewe asimuone Abdallah kama inavyojitokeza katika dondoo lifuatalo:

SAIDA: Usikae juu ya kitanda. Aah basi kaa. (Anamkalisha. Omari anajitupa juu ya kitanda)
ABDALLAH: Aaah!

SAIDA: (Kusikia vile anajidai yeye ndiye aliyepiga kelele)
Aaah! Aaah!

OMARI: Nini tena? Kama hutaki sikusema tu? (mkewe aliyejishika kiuno kama kinamuuma)

SAIDA: Sasa afadhali kidogo. Kiuno hiki nacho kitaniua. Ee bwana kweli hebu twende uwani mara moja-kuna kitu kizuri nataka kukuonyesha.

OMARI: Leo una nini wewe? Nakuona kama una kihaha kidogo.

Maneno katika dondoo hili yanaonyesha hila na ghilba ya hali ya juu inayofanywa na mwanamke ili kuahakikisha kuwa mume wake hawezi kumuona hawara yake aliyejificha katika mvungu wa kitanda. Baada ya mume wake kukaa juu ya kitanda na kumuumiza Abdallah aliyekuwa chini ya mvungu alisikika akilalama kwa maumivu. Pale pale Saida alijitia kulia kuwa mgongo wake unamuuma sana na hivyo anataka kupelekwa hospitali. Hapa tunaweza kuona namna mwanamke alivyokuwa mjanja katika kuhakikisha kuwa mume wake hawezi kujua kama katika mvungu wa kitanda kuna mtu tena mwanamme. Mume wake alishituka na kumuuliza mkewe leo amekumbwa na nini mbona kama ana kihaha hivi? Saida hakujali swali hilo na aliendelea kufanya ghiliba na kweli akafanikiwa. Baada ya mume wake kukubali kumpeleka hospitali ikawa ndio fursa ya pekee kwa Abdallah kutoka mvunguni na kuondoka. Dondoo linathibitisha kwamba:

OMARI: Basi mke wangu twende hospitali. Mimi tayari.
(Anamshika mkono) haya twende.

SAIDA: Ngoja nichukue buibui. (Anachukua buibui juu ya
mchago) Tupite huku. (Anaonyesha njia ya uani)

OMARI: Pita njia yoyote unayotaka. Twende. (Wanatoka.
Abdallah anatoka mvunguni, anatoka kwa mlango alioingilia
Omari. Muda si muda, Omari na mkewe wanaingia) (uk. 49-
50).

Baada tu ya mumewe kukubali kumpeleka hospitali ndipo Abdallah akatumia fursa hiyo kutoka kupitia mlango wa uani na kuondoka zake. Jambo lililomshangaza zaidi Omari ni kitendo cha mke wake kughairi kwenda hospitali hali ya kuwa alijidai kuwa yeye anaumwa sana na mgongo. Hapo alianza kupata mashaka lakini akaendelea kuwa na subira ili aone nini kitatokea. Dondoo hili linathibitisha kuwa mwanamke ni kiumbe mwenye ghiliba na vitimbi ambavyo havisemeku na yote hiyo ikiwa ni ujanja wa kutokubali kushitukiwa kuwa ana uhusiano wa kingono na mwanamume nje ya ndoa yake (Khalifani, 2013). Ujanja wa aina hii haukubaliki hata mara moja kwani hata Wanaufeministi hawakubaliani nao. Wanasema kuwa, mwanamke yeyote yule ambaye anajihusisha katika mahusiano na mwanamme mwingine nje ya ndoa anafanya kitendo kiovu ambacho hakikubaliki katika misingi ya utamaduni wa jamii ya Watanzania na Waafrika kwa ujumla wao.

Mwanamke halisi katika jamii yupo mwenye tabia kama hii ya kuwa na uhusiano wa kingono na wanamume nje ya ndoa. Masuala ya kumficha hawara chini ya mvungu ni mambo ambayo hutokea katika maisha halisi ya kila siku ya jamii yetu ya Kitanzania. Mara nyingine mume hugundua ujanja huu na kusababisha mtafaruku mkubwa ambao wakati mwingine hufikia katika kuvunjika kwa ndoa au kuuawa na

kujeruhiwa kwa wahusika wanaokutwa katika hali ya kushiriki tendo la ndoa isivyo halali. Kuishi kwa kuzingatia sheria na kanuni za ndoa ni kitu muhimu sana katika kuishi maisha mema ya amani, furaha na upendo katika jamii.

4.1.4 Mwanamke ni Mpenda Ufahari

Katika tamthiliya ya *Alikona* mwanamke anasawiriwa kama mtu ambaye anapenda mambo na maisha ya kifahari. Maisha ya kifahari ni yale ambayo ni zaidi ya maisha ya kawaida ambayo yanamfanya mtu kuonekana kuwa yeye ni bora kuliko watu wengine. Wanawake ndio ambao wanatajwa kuwa ni wapenda ufahari na katika kuupata ufahari huwa wapo tayari kufanya jambo lolote tu lakini aishi maisha ya kifahari (Kiango, 1992). Mathalani, maisha ya kifahari ni yale ambayo mhusika anaweza kupata kila kitu anachokihitaji na kufanya starehe kadiri awezavyo. Hakuna kitu ambacho atakihitaji akikose kwa maana ya mali, fedha na hata umaarufu. Katika tamthiliya ya *Alikona* mwanamke amesawiriwa kama kiumbe ambaye anapenda mambo ya kifahari sana. Mfano ufuatao unathibitisha hali hii:

MAMA PILI: Habari hakuna mwenzangu ila arusi ndiyo iko wiki ijayo.

SAIDA: Ehee, wapi? Usiniambie mmekodi Arnatoglu?

MAMA PILI: Aaah bwana wee! Arnatoglu nini? Mama alitaka kukodi Arnatoglu. Mimi nikakataa.

SAIDA: Kwa nini! Ndugu yangu wa mwisho mmoja tu anaolewa, kwa nini nikakodi Arnatoglu. Kina Hadija wakodi Arnatoglu na sisi vilevile? Aaah wapi? Tumejitosa, tumeichukua Diamond Jubilee.

MAMA PILI: Na fanicha tumeagiza Nairobi.

SAIDA: ... Kama ile aliyovaa Amnei siku ya arusi yake? Ile mimi niliipenda.

MAMA PILI: Aa veli gani ile. Veli tumeagiza Ulaya. Ulaya babu.

SAIDA: (Anaruka ruka kwa furaha) Niambie saa!

MAMA PILI: Nakuambia hivyo. (Anacheka). Arusi ya juzi mwenzangu-Hm Po-Mimi naliona aibu. Bwana arusi na bibi arusi kama wameokotwa, kupendeza hawakupendeza, dhiki mashaka (uk. 53-54).

Dondoo hili linaelezea namna mwanamke alivyosawiriwa kama kiumbe ambaye anapenda mambo ya kifahari. Majibizano baina ya Saida na Mama Pili yanadai kwamba harusi ya mdogo wake Mama Pili itafanyika katika ukumbi wa Diamond Jubilee na sio ukumbi wa Arnatoglu ambao ndio umezoeleka sana kutumiwa na watu wa kima cha chini katika maisha. Ukumbi wa Diamond Jubilee ndio ambao hutumiwa na matajiri kwa sababu ni mkubwa na ghali kiasi cha watu wa kawaida kutokuwa na uwezo wa kulipia. Sambamba na hilo, majibizano ya Mama Pili na Saida pia yanaeleza kuwa nguo ya bibi arusi atakayovaa siku ya arusi imeagizwa kutoka Ulaya na sio kama ya Amnei iliyotengenezwa hapa hapa Tanzania. Nguo hiyo ya bibi arusi ilimfanya Amnei awe kama vile ameokotwa hivi. Kauli hii inaonyesha kuwa mwanamke ni mtu anayependa mambo ya kifahari na kujigamba. Pia, katika dondoo hili kunaielezwa kwamba fanicha za kumpa bibi na bwana arusi zitanunuliwa kutoka Nairobi. Katika jiji la Dar es Salaam na maeneo mengine ya Tanzania yana watengezaji wazuri wa fanicha zenye kiwango kizuri kuliko fanicha za kutoka Nairobi. Hii ni kasumba ambayo imejengwa katika fikra za Watanzania kuamini kuwa vitu kutoka nje ya nchi ni vizuri na bora kuliko vile vya nchini kwao. Katika maisha halisi ya jamii wapo baadhi ya watu ambao huenda katika harusi kwa ajili tu ya kumtazama Bi. Harusi amevaaaje na anafananaje na baada ya hapo ndipo maneno huzuka mtaani kama ilivyo kwa Mama Pili hapo juu. Jambo la msingi la

kutambua ni kwamba harusi ni shughuli ambayo inawahusu wahusika wanaoana tu na haimhusu mtu mwingine yeyote kwa hivyo si busara kuona mtu akifuatilia na kukosoa harusi ya mtu. Hata hivyo, hii ni kawaida ya walimwengu na ndio saikolojia hasa ya wanawake ilivyo. Wanaufeministi wanaitetea hoja hii kwa madai kuwa mwanamke ni kiumbe ambaye anapenda vitu vizuri na pale anapoona kitu ambacho hajakifurahia lazima atasema (Ngaiza, 2002). Anaposema ndipo inakuwa ni furaha kwake lakini akibaki nacho rohoni kinamkera sana.

4.1.5 Mwanamke ni Muongo

Mwanamke kusawiriwa kama mtu muongo imejitokeza katika kazi mbalimbali za fasihi ikimuhusisha na kudanganya kitu kwa mtu kwa lengo la kufanikiwa kufanya kitu kingine ambacho si kizuri (Mangare, 2002). Katika jamii kuna uongo ambao unahesabiwa ni uongo mzuri na hata katika dini unaruhusiwa uongo wa aina hiyo. Kwa mfano, kuzungumza uongo kwa lengo la kuwapatanisha watu wawili ambao wametengana ni jambo jema kwani inaweza kusaidia wakapatana. Mke na mume wanaweza kukosana juu ya jambo fulani na wakawa hawazungumzi kabisa lakini kupitia suluhu ambazo ndani yake mna maneno ya uongo wakasameheana na kuendelea kuishi katika ndoa yao. Msuluhishi anaweza kumwambia kila mmoja kati ya hao waliokosana kuwa unajua mwenzako anasema kuwa anakupenda sana na anaomba mmalize tofauti zenu ili mrejeane na kuendelea na maisha yenu. Msuluhishi anaweza kuyasema maneno haya hata kama hakutumwa kuyasema lakini yakasaidia kuwaunganisha tena watu waliokuwa wametengana. Katika tamthiliya ya *Alikiona* mwanamke anasawiriwa kama mtu ambaye ni muongo tena uongo usiokubalika katika jamii. Mtunzi katika uk. 51 anasema:

SAIDA: Nataka kwenda nyumbani. (Omari anageuka kumtazama mkewe) Lakini sivyo unavyofikiria. Siku nyingi sijawaona wazee. Nipe ruhusa kesho na kesho kutwa nikawatazame wazee. Unajua siku nyingi sijawaona. Siku zile nilizokwenda, kama nilivyokuambia, mama alikuwa mgonjwa gonjwa. Utu uzima tena. (Anamkanda kimya) Kama hutaki nende basi...

OMARI: Mke wangu mswalie mtume we, utanitoa roho. Hivyo nimekataa mimi hapa? ...

OMARI: Nenda. (Anarudi kulala). Nenda mimi radhi kabisa. Nenda mke wangu... Lini, kesho? Nenda...

Dondoo hili linamuonyesha Saida akiomba ruhusa kwa mume wake kwa ajili ya kwenda nyumbani kwa baba na mama yake kwa lengo la kuwaona wanaendeleaje maana mama yake alipatwa na maradhi. Omari alipata mashaka kama ruhusa hiyo kweli ilikuwa ni kwa ajili ya kwenda kuwaona wazazi au kulikuwa na kitu kingine. Wasiwasi wake ulichukuliwa na mkewe kama kwamba hataki kumpa ruhusa lakini Omari alijikaza na kumruhusu mkewe aende ili asijekulaumiwa kuwa alimnyima mkewe ruhusa ya kwenda kwa mumewe. Hata hivyo, Saida hakwenda kwa wazazi wake bali alikwenda kwa Abdallah ambaye ni hawara yake. Haya tunayapata pale mama yake Saida alipofariki na Saida hakuwepo msibani na wala hakujua kama mama yake ameshafariki tayari. Dondoo linasema:

SAIDA: (Huku anachekacheka) Hodi hodi wageni hao. Jee wenyewe wapo nyumbani? (Anavua buibui. Omari amenyamaza kimya) Wanakusalimu wote, baba, mama, wote wanakupa salamu.

OMARI: Je mama yako hajambo?

SAIDA: Sasa mzima kabisa. Na anakusalimu sana. Aliniuliza kama kwa nini hukwenda kumtazama? Mimi nikamwambia kama kazi zimekubana sana siku hizi. Utakapopata likizo utakwenda. Nimeleta zawadi kidogo. Ndizi hizi ametoa mama. Sehemu yako.

...

Nimefanya nini eh? Kwa nini unanitazama namna hiyo? Sasa leo husemi? Mimi nakuuliza kama hutaki kujibu si basi. Kwani nani mwenye haja, mimi au wewe?

...

OMARI: Mama yako amekufa siku tatu leo. Na tumemzika juzi (Anamsukuma, Saida anapepesuka mpaka kitini, amebakia pale pale uso mikononi na huku amepiga magoti. Machozi anayataka lakini hayamjii. Amebaki anatetemeka).

Dondoo hili linaonyesha kuwa Saida hakwenda nyumbani kwao bali alikwenda mahali pengine kinyume na ruhusa aliyoomba kwa mumewe. Kama angelikuwa amekwenda kwao angelijua kuwa kwao kuna msiba na mama yake amefariki. Badala yake amekuwa hajui kitu chochote analeta salamu kutoka nyumbani kwao akimwambia mumewe kuwa anasalimiwa sana na mkwe wake na kwamba mkwe huyo amempa zawadi ya ndizi alete nyumbani ili bwana Omari ale. Omari alimtazama tu hakuwa na la kujibu na ndipo alipoamua kumweleza ukweli kuwa mama yake amefariki siku tatu zilizopita. Hapo ndipo njia ya muongo inapoonekana kuwa ni fupi kwani hakujua auweke wapi uso wake kwa aibu kubwa iliyomkuta. Baada ya kukosa pa kuuweka uso wake na asijuwe nini afanye ndipo akasema:

SAIDA: ... Nimelala nje siku tatu na mwanamume, unasikia na mwanamume. Haya kama mwanamume kweli nipige. (Anampa bakora anamshikisha mkononi, lakini Omari haichukui inaanguka chini).

Siyo mwanamume wewe. Mkeo anachukuliwa na watu na wewe umekaa tuu. Khanithi. Khanithi. (Ananza kulia na kucheka pamoja. Omari anakwenda mlangoni ili atoke nje. Saida anakimbia na kujitandaza mlangoni. Ukali wote umemuondoka. Anaomba kwa sauti nyenyekevu).

OMARI: Mimi sikupigi (Kimya) (uk. 60-62).

Hapa tunaona Saida akikiri kuwa alikuwa kwa mwanamume na amelala huko kwa muda wa siku tatu. Hii ni kinyume na ruhusa ambayo aliomba kuwa anataka kwenda

nyumbani kumsalimia mama yake ambaye alikuwa mgonjwa. Hii inaonyesha kuwa mwanamke ni mtu ambaye si mkweli anaweza kuomba ruhusa kwenda mahali fulani lakini asiende huko na akaenda mahali pengine kabisa kwenda kufanya mambo maovu. Wanawake wa aina hii wapo pia katika jamii ya leo ambayo imejaa maradhi ya kila aina bila hata kuogopa kuambukizwa maradhi hayo (Mwangi, 2005). Tabia kama hii hujengeka katika akili za wanawake wenye tamaa wakidhani kuwa hawawezi kujulikana kitu ambacho si sahihi sana. Saida amejulikana na akidhani kuwa mume wake atampiga kwa sababu ya kosa alilolifanya lakini haikuwa hivyo. Kitendo cha kutopigwa na mume wake kimemuumiza sana kisaikolojia akiwa hajui mume wake anafikiria nini katika akili yake. Hii ni moja kati ya adhabu kubwa ambazo anaweza kupewa mtu ambaye amefanya kosa kama ilivyo kwa Saida. Mume anakaa kimya tu licha ya kutambua kwamba limefanyika kosa kubwa sana la mkewe kuzini na mwanamume mwingine nje ya ndoa kwa siku tatu zote akiwa ameaga nyumbani kwamba anakwenda kumuona mama.

Katika madondoo hapo juu ambayo yanazungumzia uongo tumebaini kuwa mwanamke ni mtu ambaye anaweza kuzalisha uongo ndani ya uongo na baadaye akasema ukweli kutoka ndani ya uongo. Saida alidanganya kuwa anakwenda kumuona mama yake kitu ambacho si kweli na baada ya kurudi akamidanganya tena mume wake kuwa amemletea zawadi za ndizi kutoka nyumbani na amepewa na mama yake ili ampe mumewe. Hapa hakuna hata moja la kweli kitu ambacho kinaashiria kuwa mwanamke ni bingwa wa kubuni uongo na hivyo kupambika na sifa hii. Wanaufeministi wanakiri kwamba wanawake wa aina hiyo wapo na ni tabia na hulka ya mtu na si kwamba wanawake wote wapo hivyo (Koda, 2000). Kama

ilivyo kwa baadhi ya wanamume kuwa waongo basi na wanawake nao ni hivyo lakini isitazamwe kama ni sifa ya wanawake wote katika jamii kuwa ni waongo. Kutokana na uongo aliosema mwanamke mwishoni tunamuona akilazimika kusema ukweli bila hata ya kuulizwa. Hii inaonyesha kuwa utulivu na uvumilivu inaweza kuwa ni sababu ya mtu kutambua ukweli wa jambo fulani linalomsumbua. Omari alipata mashaka mara nyingi alipomuona mkewe kama mtu mwenye wasiwasi hivi lakini alitulia mpaka hatimaye akaupata ukweli halisi. Hii inaonyesha kuwa mtu akitaka ukweli au kulifahamu jambo vizuri anatakiwa kuwa mtulivu na mvumilivu kwani akiliendea kwa papara hawezi kufanikiwa.

4.1.6 Mwanamke ni MMbeya

Umbeya ni hali ya kufuatilia mambo ya watu na kuyaeleza au kuyaeneza kwa umma bila ya kuulizwa na hatimaye kusababisha uhasama au kutoelewana kwa watu katika jamii. Wanawake ndio ambao wanatazamwa zaidi kuwa na sifa ya umbeya kuliko wanaume kwa sababu wanawake huwa nyumbani muda mwingi na hivyo kuwa na muda wa kutosha kufuatilia mambo yasiyowahusu (Sengo, 2009). Hata hivyo, wapo wanamme pia ambao nao hufuatilia mambo ya watu na kuyasambaza isivyohalali kwa umma. Katika tamthiliya ya *Alikiona* mwanamke anasawiriwa kama mtu mbeya ambaye anapenda kufuatilia na kusimulia kwa watu mambo ya watu wengine ambayo kimsingi hayamuhusu yeye wala hayawahusu hao ambao anawaambia. Dondoo lifuatalo linathibitisha haya:

SAIDA: Ehee. Lete habari. Tunasikia tu.

MAMA PILI: Habari hakuna mwenzangu ila arusi ndiyo iko wiki ijayo.

SAIDA: Niambie sasa!

...

MAMA PILI: Kwa nini! Ndugu yangu wa mwisho mmoja tu anaolewa, kwa nini nikakodi Arnatoglu. Kina Hadija wakodi Arnatoglu na sisi vile vile? Aaah wapi? Tumejitosa, tumeichukuwa Diamond (uk. 53).

Katika dondoo hili tunaona mwanamke akisawiriwa kama kiumbe ambaye ni mbeya pale anapotoa habari za akina Hadija kuwa walikodi ukumbi fulani na hivyo yeye Mama Pili hawezi kwenda kukodi ukumbi huo. Licha ya kuwa maneno haya yanaonyesha ufahari lakini ni ya umbeya. Ni ya umbeya kwa sababu arusi inayokusudiwa kufungwa ni ya mtu mwingine na hiyo ya akina Hadija tayari ilikwishafanyika sasa inakuwaje tena inalinganishwa na arusi inayofungwa hivi sasa. Vile vile, katika dondoo hili kunaonekana kuwa umbeya vile tu wahusika wanavyoanza kusalimiana kwa maneno “lete habari.” Haya ni maneno yenye kuashiria umbeya kwamba kinachokwenda kusemwa kina umbeya ndani yake. Tunasema ni umbeya kwa sababu mtu anayesemwa akifahamu anakasirika kwa sababu amesemwa vibaya tena yeye mwenyewe hakuwepo wakati maneno hayo yanasemwa. Hadija anayesemwa hapa akifahamu kwamba ukumbi alioukodi wakati wa arusi yake unatajwa kama ni duni hawezi kujisikia vizuri atakasirika sana.

Katika maisha halisi ya kila siku katika jamii kuna watu wa aina hii ambao muda wao mwingi huutumia kuzungumzia masuala ya watu wengine. Wanawake ndio ambao wanaonekana kuingia kwa wingi katika kundi la wambeya. Wanaufeministi wanasema kuwa mfumo dume katika jamii ndio ambao umesababisha wanawake kuwa katika kundi hili kwa sababu wanawake walio wengi wamekuwa ni akina mama wa nyumbani na hivyo muda mwingi lazima wautumie katika mambo ya

umbeya (Barrett, 1988). Wakati wanaume wanapokuwa kazini wanawake wanakuwa nyumbani wakipiga soga na majirani pale soga zinapokwisha ndipo hapo umbeya unapoanza. Hii imekuwa ni jambo la kawaida kwa wanawake hata katika kanga huandikwa, “mwanamke jadi yake umbeya babu.” Hivyo, suluhisho la hali hii ni kuhakikisha kuwa wanawake wanapatiwa fursa za kupata elimu na pia kupatiwa elimu ili waweze kuajirika au kujiajiri na kuachana na hali ya kuwa mama wa nyumbani.

4.1.7 Mwanamke ni Mjanja

Ujanja ni hali ya kuwa na akili na maarifa ya ziada katika kufanya mambo kiasi cha kuonekana kuwa ni hodari. Ujanja unaweza kuwa mzuri au mbaya kulingana na aina na sababu ya kufanya ujanja huo. Mwanamke anasadikiwa kuwa ni kiumbe ambaye amepewa na Mungu maarifa ya ziada kuliko mwanaume katika baadhi ya mambo hasa yanayohusu mapenzi (Sengo, 2009). Mwanamke huonekana ni mjanja zaidi katika kuisoma saikolojia ya mwanaume na akishajua huichezea kadiri awezavyo na atakavyo. Katika tamthiliya ya *Alikiona* mwanamke anasawiriwa kama mtu mjanja ambaye anaweza kumzuga mwanamme akazugika na kufanya kila kitu ambacho mwanamke anataka kifanyike. Mtunzi anasema:

ABDALLAH: Niambie kwanza lini utakuja?

SAIDA: Kuja wapi?

ABDALLAH: Nyumbani!

SAIDA: Je mkeo utamweka wapi?

ABDALLAH: Mke wangu kasafiri kwani we hujui?

SAIDA: Nitambwambia nini mme wangu?

ABDALLAH: Kama ungalikuwa unataka ungalitafuta njia. Wanawake mna maarifa namna kwa namna (uk. 45).

Mwanamke anaambiwa kuwa yeye ni mjanja ambaye ana mbinu na maarifa ya namna kwa namna kwamba chochote kile ambacho anataka kukifanya anaweza kufanya bila tatizo lolote. Hapa hawara anamtaka Saida ambaye ni mke wa mtu atafute njia yoyote ile ili aweze kwenda nyumbani kwa hawara huyo kwa muda wa siku kadhaa ili wakaendeleo kufanya uzinzi. Kauli kuwa, “kama ungalikuwa unataka ungalitafuta njia. Wanawake mna maarifa namna kwa namna,” ni kauli ambayo inaonyesha kuwa mwanamke ni kiumbe mjanja ambaye hawezi kushindwa na jambo. Kweli tumeona Saida akifanikiwa kumdanganya mumewe kuwa anakwenda kumuona mama yake ambaye ni mgonjwa kwa muda wa siku tatu lakini hakwenda huko na kinyume chake alikwenda kwa Abdallah ambaye alikuwa ni hawara yake.

Katika jamii wanawake wa aina hii wapo wengi tu ambao huwadanganya waume zao mambo mbalimbali na kufanya vile wanavyotaka wao. Imewahi kutokea katika jamii pale ambapo mwanamke anataka kumtawala mume wake na kumfanya awachukie ndugu zake wote mwanamke hutumia mbinu zote na hatimaye kufanikiwa. Mwanamke anaweza kumchota mwanamume akili kiasi kwamba kila kitu ambacho mwanamke atasema kinaonekana kuwa ni kweli. Hii inaweza kutokea pale ambapo anamwambia mume “unajua mama yako au baba yako ni mchawi na ndiye ambaye hataki sisi tupate watoto.” Katika kuhakikisha anafanikiwa atatumia maarifa yote kutoa ushahidi kwamba mama au baba wa mume ni mchawi. Baadhi ya wanaume hujikuta wanakubalina na mwanamke na kuwachukia wazazi wake na kuapa kutozungumza nao milele. Wanaufeministi wanaikubali hoja hii ila wanasema kuwa ni hulka ya binadamu mmoja mmoja na sio kwamba ni tabia ya wanawake wote kuwa ni wazuri wa kutumia maarifa waliyonayo katika kufanya maovu katika jamii

(Skeggs, 1997). Wapo wanawake ambao wanatumia maarifa waliyonayo katika kuleta maendeleo kwa jamii yao.

4.1.8 Mwanamke ni Mtunza Kumbukumbu

Mtu mwenye kumbukumbu ni yule ambaye anatarajiwa kuwa na uwezo wa kukumbuka mambo ambayo yametokea au ameyafanya muda uliopita au mambo yaliyofanywa na watu wengine katika siku, miezi au miaka kadhaa iliyopita. Binadamu ni kiumbe ambaye anasadikiwa kuwa na uwezo wa kuweka kumbukumbu katika akili yake kwa muda mrefu ikilinganishwa na wanyama wengine. Hali ya binadamu kupoteza kumbukumbu hutokea pale umri wake unapoanza kuwa wa mtu mzima kuanzia mika 90 na kuendelea. Wapo pia ambao huanza kupoteza kumbukumbu wakiwa katika umri wa miaka 70 na 80. Katika tamthiliya ya *Alikiona* mwanamke anasawiriwa kutokuwa na kumbukumbu vizuri juu ya matendo na maneno anayozungumza. Mfano ufuatao unathibitisha kwamba:

SAIDA: Usikae hapo bwana, Nikitaka kukipeleka kwa fundi lakini sikupata nafasi.

OMARI: Kibovu?

SAIDA: Eh kibovu.

SAIDA: Kaa basi (Anampa kiti)

MAMA PILI: Nitakaa babu na roho niitue. (Omari anainuka kumpisha Mama pili. Anaona ajabu kumwona mkewe anampa kiti 'kibovu' mgeni. Lakini Saida kesha sahau) Jee Habari (anamwuliza Omari) Habari za kazi?

OMARI: Njema, njema, Jee nyumbani wote wazima?

MAMA PILI: Hivyo hivyo tu, hakuchi kuna kucha.

OMARI: Ndiyo maisha. (Anavaa kanzu. Anataka kutoka) (uk. 52).

Mwanamke anasawiriwa kama mtu ambaye hupoteza kumbukumbu mapema kabisa. Kiti ambacho Saida anampatia mgeni akae ni kile ambacho alimzuia mumewe asikalie akidai kuwa ni kibovu. Alimzuia mumewe asikae katika kiti hicho kwa sababu kama angelikaa basi angelimuona Abdallah ambaye alikuwa amejificha chini ya mvungu. Hii inaonyesha kuwa mwanamke ni kiumbe ambaye anasahau mara moja kiasi cha kumpa mume wake tafakuri zaidi kwamba inakuwaje yeye aambiwe kuwa kiti ni kibovu asikikalie na mgeni anakuja anapewa kiti hicho hicho. Hapa mume anapata maswali mengi mno ambayo hayana majibu ya haraka lakini maswali hayo yanamfanya aendelee kujiuliza maswali zaidi na zaidi.

Katika jamii ambayo tunaishi mwanamke wa aina hii yupo katika jamii na hii husababishwa na uongo. Mtu anapokuwa muongo ni vigumu mno kukumbuka jana au juzi alidanganya nini na leo asikosee anapotunga uongo mwingine au anapofanya jambo ambalo linaweza kuumbua uongo wake. Hii si kwa mwanamke pekee bali hata kwa mwanamme kwamba uongo unapozidi kumbukumbu inapotea na kujikuta anaumbuka. Wanaufeministi wanakiri kuwa mwanamke kufanya mambo kwa njia za uongo humsababishia hali ya kuwa msahaulifu na kufanya makosa zaidi ya alivyotarajia.

4.1.9 Mwanamke ni Stara

Mwanamke na stara ni nafasi ya mwanamke inayojitokeza katika kazi za fasihi ambapo mwanamke anatazamiwa kustiri maumbile yake kwa mujibu wa mafundisho ya dini na utamaduni wa jamii husika (Ramadhani, 2013). Katika mafundisho ya dini ya Kiislamu kwa mfano, mwanamke anatakiwa kuvaa nguo ambazo zinafunika

sehemu zote za mwili wake isipokuwa uso na viganja vya mikono. Nguo hizo ni sharti ziwe pana ambazo hazibani kiasi cha kuuchora mwili wa mvaaji. Kwa upande wa mwanamume stara yake huwa ni kuvaa nguo ambayo inafunika kuanzia juu ya kitovu mpaka katika magoti. Hii ndiyo stara inayotakiwa kuvaliwa na muumini wa dini ya Kiislamu. Katika tamthiliya ya *Alikiona* mwanamke anasawiriwa kama mtu ambaye anajisitiri kama inavyotakiwa. Kwa mfano:

OMARI: Basi mke wangu twende hospitali. Mimi tayari.
(Anamshika mkono) Haya twende.

SAIDA: Ngoja nichukuwe buibui. (Anachukua buibui juu ya mchango) Tupite huku. (Anaonyesha njia ya uani).

Dondoo hili linathibitisha kuwa mwanamke anasawiriwa kama mtu ambaye anajisitiri vizuri kwa kuvaa buibui. Buibui ni gauni refu na pia pana ambapo mwanamke anapovaa huonekana kuwa amejisitiri vizuri kabisa. Buibui ambapo mahali pengine huitwa baibui ni nguo ya heshima ambayo huvaliwa na mwanamke. Mwanamke anapovaa baibui hupata heshima na kutosumbuliwa barabarani na miluzi na makelele ya vijana. Vijana huwa wana tabia ya kumsifu mwanamke ambaye amevaa nguo za kubana au fupi zenye kuonyesha mapaja ya mwanamke kuwa amependeza au wanamtaka kimapenzi na fujo nyingi za aina hiyo. Baadhi ya wanawake wamejikuta wakiingia katika matatizo kutokana na kuvaa nguo fupi hasa pale wanapopita katika maeneo yenye watu wengi kama sokoni. Vijana huitumia fursa hiyo kutaka kushika maungo ya mwanamke huyo na hivyo hutumia njia ya kujidai kama hawafurahishi na uvaaji huo na hatimaye kuichana nguo ya mwanamke huyo ili abaki uchi wa mnyama. Vijana husikika wakisema kuwa kama unataka kukaa uchi ni vema ukae uchi kabisa na sio nusu nusu. Wakati haya yakitokea kwa wanawake ambao hawajisitiri wale wenye kujisitiri hujikuta wakipewa salaam na maamkizi mema.

Hata hivyo, kutokana na maendeleo yanayoletwa na utandawazi hivi sasa baibui za wanawake zimaanza kutengenezwa kwa namna ambayo inabana mwili tofauti na ilivyokuwa kwa baibui za zamani. Hii inamaanisha kuwa katika maisha ya siku hizi mwanamke anavaa hijabu kama geresha tu lakini si kwa lengo la kujisitiri kama mafundisho ya dini yanavyoelekeza. Hivyo, inaposemwa kuwa baibui ni gauni la heshima la stara kwa mwanamke ni vizuri kutazama ni baibui la aina gani. Wanaufeministi wa Kiislamu kwa mfano, wanasisitiza kuwa uzuri wa mwanamke upo katika kujisitiri. Mwanamke ambaye anajisitiri ndiye ambaye huufanya mwili wake kuwa mzuri zaidi. Mwili wa mwanamke unatakiwa kuwa laini kwa mikono yenye kushika hivyo mwanamke anapovaa nguo ambazo zinayaficha maungo yake inakuwa ni bora zaidi katika kuufanya mwili wake kuwa laini (Were, 2012). Mwanamke ambaye anaacha wazi tu maungo ya mwili wake husababisha maungo hayo kukakamaa na kukosa ulaini unaotakiwa.

Wanaufeministi wenye msimamo mkali kwa upande wao wanaona kuwa kitendo cha mwanamke kulazimishwa kuvaa nguo gubigubi ni kumnyima uhuru wake wa kuishi vile anavyotaka kuishi. Wao wanasisitiza kwamba suala la mavazi ya mwanamke liachwe kwa mtu mwenyewe kuamua nguo ya kuvaa na asilazimishwe kuvaa nguo ya aina fulani (Mutegi, 1985). Huku ni kumnyima uhuru wa kuishi ambao kila mtu anakiwa kuishi vile atakavyo ila tu asivunje sheria na taratibu za maisha zilizowekwa katika jamii husika. Kwa mtazamo wetu tunaona kuwa si busara kumruhusu mwanamke avaa nguo kwa utashi wake na hasa nguo ambazo huonyesha maungo yake. Itakumbukwa kuwa mwili wa mwanamke ni kitu ambacho kinaweza

kumshawishi mwanaume hata kufikia hatua ya kubaka kiasi cha kumsababishia matatizo makubwa ya kiafya na kisaikolojia mwanamke huyo aliyebakwa.

4.1.10 Mwanamke ni Mtu wa Kupigwa

Imezoeleka katika jamii pale mwanamke anapomkosea mume wake hutarajia kupigwa ili kumfanya mwanamume aishiwe na hasira na maisha yao yaendeleo kama zamani. Jambo hili limeingia katika saikolojia ya wanawake na hata baadhi ya wanaume kudhani kuwa kumpiga mwanamke ndio kumfanya asiendeleo na tabia fulani ambayo amekuwa nayo (Ricard, 2000). Hii imewafanya hata baadhi ya wanawake kufanya mambo fulani wakiamini kuwa mume wake atampiga na baada ya hapo mambo yataisha na maisha yao yataendeleo kama kawaida. Katika baadhi ya jamii imefikia hatua mwanamke kuamini kuwa kupigwa na mume ni kitendo cha kuonyesha upendo. Mwanamke ambaye hapigwi na mume wake hudhani kuwa hapendwi na huenda mume wake ana mwanamke mwingine nje ambaye yeye ndiye anampenda. Fikiria ya mwanamke kupigwa na mume wake tumeiona katika tamthiliya ya *Alikiona* katika dondoo lifuatalo:

SAIDA: Kwa nini hunipigi. Nipige, niue. (Anamletea kiboko, anampa mumewe) Nipige. Huwezi? Unaniogopa, ndiyo unaniogopa. (Anacheke lakini sio kicheko cha furaha lakini kicheko cha mtu aliyejiwa) Unaniogopa, ndiyo unaniogopa, kama huniogopi nipige. (Anajaribu njia nyingine)

Nimelala nje siku tatu na mwanaume, unasikia, na mwanamume. Haya kama mwanamume kweli nipige. (Anampa bakora anamshikisha mkononi, lakini Omari haichukui inaanguka chini) (uk. 63).

Hapa tunaona mwanamke aksawiriwa kama mtu ambaye anaamini katika kupigwa kwamba ndio adhabu tosha kwa kosa alilolifanya. Katika dondoo hapo juu neno

“nipige” limerudiwa mara kadhaa ikiwa ni msisitizo kwamba Saida anataka kupigwa na mumewe kwa sababu amefanya kosa la kwenda kuzini na mwanaume mwingine. Kumpiga mtu ni hatari kwa afya yake kwani anaweza kupoteza uhai au kupata tatizo la ulemavu na akaishi maisha ya shida katika kipindi chote cha maisha yake. Wanaufeministi wanasema kuwa, kumpiga mwanamke ni moja kati ya mambo ya ukatili dhidi ya jinsia. Mwanamke anapopigwa huweza kupata tatizo la kudumu la akini, viungo na pia huathirika kisaikolojia. Hivyo si jambo jema hata kidogo kumpiga mwanamke pale anapokosea bali ni vizuri kutumia njia za kidiplomasia na mazungumzo kutatua tatizo lililojitokeza.

4.1.11 Mwanamke ni Mtoa Matusi

Katika jamii wapo watu ambao hutoa matusi baada ya kuudhiwa au kwa sababu tu ni kawaida yao kutumia lugha ya matusi. Matusi ni maneno au matendo yenye kuashiria kumtusi mtu isivyo halali au isivyokubalika katika jamii. Matusi hutazamwa kama ni lugha ambayo si ya kiungwana au ambayo inakubalika katika jamii na mara nyingi hutumiwa kwa lengo la kudhalilisha au kukejeli. Matusi mengi katika jamii hutokana na viungo vya mwanadamu hususani uke wa mwanamke ndio ambao hutumika sana kama tusi kwa mtu. Katika tamthiliya ya *Alikiona* tunamuona mwanamke akisawiriwa kama mtu ambaye anatoa matusi kupitia dondoo lifuatalo:

SAIDA: Siyo mwanamume wewe. Mkeo anachukuliwa na watu na wewe umekaa tu. Khanithi. Khanithi. (Anaanza kulia na kucheka pamoja. Omari anakwenda mlangoni ili atoke nje. Saida anakimbia na kujitandaza mlangoni. Ukali wote umemuondoka. Anaomba kwa sauti nyenyekeve) (uk. 63).

Katika dondoo hili kuna matumizi ya neno “khanithi” ambalo maana yake ni mwanamume ambaye hana uwezo wa kiuanamume. Huyo ni mwanamume ambaye

uume wake hausimami kiasi cha kuweza kumwingilia mwanamke. Saida anamtukana mume wake kuwa ni khanithi kwa sababu tu amekataa kumpiga. Katika maisha halisi ni jambo la kawaida kusikia mwanamke akimtukana hata mtoto wake wa kumzaa tena matusi ya nguoni. Kwa bahati mbaya zaidi wanawake humtukana mtoto wa kumzaa kwa tusi ambalo ni kutaja uke wa mwanamke ambaye hata yeye mtukanaji anao. Hiki ni kitu kibaya sana ambacho kinashusha thamani ya utu wa mwanamke. Ni vizuri wanajamii wakaelewa kwamba matumizi ya lugha ya matusi si kitu cha kiungwana kwani kinasababisha mtu kuonekana hana nidhamu na pia kujenga utamaduni mbaya katika jamii. Mtoto ambaye leo anatukanwa na mama yake mzazi hawezi kuishia hapo bali naye ataendelea hivyo katika maisha yake yote akiamini kuwa ni kitu cha kawaida tu mbona hata mama huwa anatukana.

4.2 Hitimisho

Sura hii imewasilisha, kuchambua na kujadili data za utafiti kulingana na malengo mahususi ya utafiti huu. Baada ya kuchambua data tuweza kuona mwanamke akisawiriwa kupitia vipengele vya mwanamke na uzinifu, mwanamke na hila na ghilba, mwanamke na ufahari, mwanamke na uongo, mwanamke na umbeya, mwanamke na ujanja, mwanamke na kumbukumbu, mwanamke na stara, mwanamke na kupigwa na mwanamke na matusi. Usawiri huu umeonekana kuwa na uhalisia katika maisha halisi ya jamii ambapo wapo wanawake wenye sifa kama hizo zilizomsawiri mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona*.

SURA YA TANO

5.0 HITIMISHO, MUHTASARI NA MAPENDEKEZO

5.1 Utangulizi

Sura hii imetoa hitimisho, muhtasari na mapendekezo kwa ajili ya utafiti zaidi ili kukuza taaluma ya fasihi ya Kiswahili. Tunaanza na muhtasari wa utafiti.

5.2 Muhtasari wa Usawiri wa Nafasi ya Mwanamke

Utafiti huu ulikuwa na malengo mahususi mawili ambapo lengo mahususi la kwanza lilikuwa ni kuchunguza usawiri wa nafasi ya mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* na lengo mahususi la pili likiwa ni kulinganisha usawiri huo wa nafasi ya mwanamke katika *Alikiona* na mwanamke halisi katika jamii. Usawiri wa mwanamke katika tamthiliya ya *Alikiona* unajitokeza kwa namna mbalimbali ambapo tunaelezwa kuwa mwanamke anasawiriwa kama kiumbe mjanja ambaye anaweza kutumia ujanja wake kufanya mambo bila ya kufahamika. Hili linajitokeza pale Saida alipokuwa akifanya mapenzi na Abdallah ambaye si mumewe na mara mumewe akabisha hodi. Saida alimficha Abdallah chini ya mvungu wa kitanda na kujaribu kumzuga mumewe kwa kila njia ili asije akamuona Abdallah pale chini ya Mvungu wa kitanda. Saida alifanikiwa kwa mumewe alikubali kutoka nje kwa lengo la kumpeleka Saida hospitali na ndipo Abdallah akatoka ndani kupitia mlango wa nyuma. Ujanja wa aina hii haukubaliki kwa sababu ni kinyume na maadili lakini ulisaidia kuipa ndoa ya Saida na Omari siku zaidi za wao kuendelea kuishi pamoja.

Matokeo ya utafiti yamebaini kuwa mwanamke anasawiriwa kama kiumbe ambaye ana vitimbi vya aina mbalimbali ikiwemo kudanganya kuwa anaumwa ilihali

haumwi na chochote bali anataka kutimiza matakwa yake. Saida alimdanganya mumewe kuwa anakwenda nyumbani kwao kumuona mama yake ambaye ni mgonjwa. Omari ambaye ni mume wake alipopinga aliambiwa kuwa yeye anataka mama yake Saida afariki ndipo atakapofurahi kitu ambacho hakikuwa katika akili yake. Kwa maneno hayo, Omari alimruhusu Saida kwenda kijijini kumtazama mama yake lakini Saida hakwenda huko na badala yake alikwenda kwa Abdallah na kukaa siku tatu. Kama wanavyosema Waswahili kuwa “mficha maradhi mauti humuumbua,” ndivyo ilivyokuwa kwa Saida. Mama yake alifariki dunia na kuzikwa bila ya yeye kujua na mumewe bwana Omari alihudhuria mazishi ya mama yake Saida. Saida aliporudi nyumbani kwake alijitia kutoa salamu na zawadi kutoka kwa mama yake lakini Omari alimtazama tu bila kusema chochote au kufanya lolote. Ndipo ilipogundulika kuwa Saida alikuwa kwa mwanaume mwingine ambaye ni Abdallah na wala hakwenda kumuona mama yake huko kijijini kwao.

Vilevile, matokeo ya utafiti yamebainisha kuwa mwanamke anasawiriwa kama kiumbe mwenye kupenda mashindano na ufahari dhidi ya watu wengine hata kama hana uwezo wa kushindana na watu hao. Mama Pili anaeleza kuwa katika harusi iliyofanyika hapo mtaani siku chache zilizopita ilikuwa mbaya utadhani “bibu na bwana harusi wameokotwa.” Katika harusi ya ndungu yake Mama Pili kila kitu kitaagizwa kutoka nje ya nchi ikiwa ni kutoka Nairobi nchini Kenya na Ulaya. Sherehe ya harusi itafanyika katika ukumbi wa Diamond Jubilee na sio Arnatoglu unaotumiwa na watu wa kawaida. Hii ni kawaida ya wanawake hupenda kuonekana ni bora kuliko mwingine.

Sambamba na hilo, mwanamke anasawiriwa kama kiumbe ambaye ni mzinifu ambaye anaweza kuingiza mwanamme ndani ya nyumba yao na kufanya naye uzinzi katika kitanda anachokitumia yeye na mmewe. Hii imebainika pale ambapo Saida alimruhusu Abdallah kuingia chumbani na kufanya naye uzinifu wakati mumewe akiwa hayupo. Kitendo hiki si kizuri hata mara moja kwani kinamfanya mwanamke kuonekana kuwa ni kiumbe laghai ambaye si mwaminifu.

Matokeo ya utafiti huu yamebainisha pia kuwa mwanamke anaonekana kuwa ni mtu ambaye hana kazi ya kufanya zaidi ya kupiga umbeya. Mama Pili anaonekana kutoka nyumbani kwake kwenda kwa Saida kila mara kwa ajili ya kuzungumza mambo ya umbeya. Hiki ni kitu ambacho kinaonyesha kuwa pengine kwa sababu mwanamke alikosa fursa ya kwenda shule na kuwa ni mama wa nyumbani ndio maana anakuwa na muda mwingi wa kuzungumza na kufuatilia mambo ya umbeya. Mwanamke pia anasawiriwa kama mtu ambaye anapoteza kumbukumbu haraka. Hii imetokea pale ambapo Saida alisahau kama kiti alichomwambia mumewe ni kibovu na kumpatia mgeni akikalie. Hapo ndipo Omari, ambaye ni mume wa Saida alipoanza kujiuliza maswali kwamba ni kwa nini yeye aliambiwa kiti ni kibovu lakini mgeni anapewa akikalie. Kupoteza huko kwa kumbukumbu kulianza kumfanya Omari kupata mashaka makubwa kwamba ni kwa nini mkewe anaweza kuzungumza uongo kama huo. Jibu la Sali hili alikuja kulipata baadaye alipofahamu kuwa mke wake alikuwa na uhusiano wa kimapenzi na mwanamume mwingine nje ya ndoa yao.

5.3 Muhtasari wa Uhalisia wa Nafasi ya Mwanamke katika Jamii

Mwanamke anayesawiriwa katika tamthiliya ya *Alikiona* anafanana na mwanamke

halisi katika maisha ya kila siku ya jamii. Kitendo cha mwanamke kuwa na mapenzi ya uongo, vitimbi, mashindano na wengine pamoja na uzinifu yanafanywa na wanawake wengi katika jamii za leo na sababu kubwa ikiwa ni tamaa ya kupata vitu. Mwanamke anapokuwa na mahusiano na mwanamme wa nje anakuwa akipewa fedha ndogo ndogo za kununua vitu kama nguo, manukato, mapambo na vyakula kama chipsi, kuku na mayai. Pia, wapo baadhi ya wanawake ambao hupenda kushindana na wengine hata kama uwezo wa mume wake ni mdogo lakini atataka kuishi maisha kama ya wale wenye kipato cha juu. Mwanamke wa aina hii humsumbua mume wake na kumkosesha raha kwani kila mara hufikiri namna anavyoweza kupata kipato cha kumridhisha mke wake na anapokosa huwa ni ugomvi baina yake na mkewe. Baadhi ya ndoa zimevunjika kutokana na hali kama hii.

5.4 Hitimisho

Utafiti huu umefanikiwa kutimiza malengo yake mahususi ambapo imedhihirika kuwa mwanamke anasawiriwa kama mtu mzinifu, mwenye hila na ghilba, mwenye kupenda ufahari, mwenye kusema uongo, mwenye kutukuza umbeya, mwenye ujanja, mchache wa kumbukumbu, mwanamke na stara, mwanamke anapenda kupigwa na mwanamke ni fundi wa kutukana matusi. Kwa jumla tamthiliya ya *Alikiona* ina msawiri mwanamke kwa namna ambayo ina uhalisia katika maisha ya kila siku. Vipengele hivi vya usawiri wa mwanamke tulivyoviona vina uhalisia katika maisha ya kila siku ya jamii ya Watanzania na hata nje ya Tanzania. Hata hivyo, mwanamke wa siku hizi anaonekana kubadilika kidogo hususani katika masuala ya umbeya kwa sababu siku hizi wanawake wanajishughulisha. Wanawake ndio ambao wanafanya biashara ndogondogo katika masoko na mitaani na hivyo

kutokuwa na muda wa kupiga umbeya. Jitihada za kuhakikisha kuwa mwanamke anapata haki ya kupata elimu inatakiwa ziendelee ili kuhakikisha kuwa mwanamke anaelimika na kufahamu mambo ya msingi ayafanye na yale ambayo si ya msingi ayaache.

5.5 Mapendekezo

Katika sehemu hii tumetoa mapendekezo kwa serikali, asasi za kiraia na utafiti wa baadaye.

5.5.1 Mapendekezo kwa Serikali

Tunapenda kuiomba serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ihakikishe kuwa inaendelea kutoa nafasi maalumu za upendeleo katika masomo hasa ya elimu ya juu kwa wanawake ili waendelee kupata elimu ambayo itawasaidia kubadili tabia, hulka na maisha yao binafsi na taifa kwa jumla.

5.5.2 Mapendekezo kwa Asasi za Kiraia

Tunapendekeza kuwa asasi za kiraia ambazo zinaendelea na harakati za kumkomboa mwanamke kwa kuhakikisha kuwa serikali inaandaa bajeti inayozingatia jinsia, wanaohusika katika unyanyasaji wa jinsia nao wanachukuliwa hatua za kinidhamu na kuendelea kutoa elimu ya uraia na masuala ya jinsia kwa wanawake na jamii nzima kwa jumla.

5.5.3 Mapendekezo ya Utafiti wa Baadaye

Ebrahim Hussein ameandika tamthiliya zaidi ya 6 lakini sisi tumeshughulikia moja tu. Utafiti zaidi unaweza kufanywa katika kuangalia ni kwa vipi mwanamke

anasawiriwa katika tamthiliya zote za Ebrahim Hussein na pengine huu ukawa ni utafiti wa shahada ya Uzamivu.

MAREJELEO

- Abdallah, A. O. (2014) “Kuchunguza dhamira za Kijamii na Kiutamaduni katika Riwaya za Shafi Adam Shafi: Mfano wa Kuli na Vuta N’kuvute,” Tasinifu ya Uzamivu, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania. Dar es Salaam, Tanzania.
- Alhabib, M. (2012). “Matumizi ya Taswira katika Nyimbo za Taarabu,” Tasinifu ya M. A Kiswahili, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania. Dar es Salaam, Tanzania.
- Babbie, E., (1999). *The Basics of Social Research*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Barrett, M. (1988). *Women Oppression Today: The Marxist Feminist Encounter (Revised)* London: Verso.
- Caleb, C. W. (2013). “Taswira ya Mwanamke katika Tamthiliya za Nguzo Mama na Mama Ee,” Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Chesaina, M. (1987). “Utata unaomkabili Mwanamke katika *Hatia* ya Penina Mlama,” Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Cresswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Evans, J. (1995). *Feminist Theory Today: An Introduction to Second- Wave Feminism*, New Park, CA: SAGE Publications.
- Hussein, E. (1967). *Alikiona*, Dar es Salaam: East African Publishing House.
- Hussein, E. (1967). *Wakati Ukuta*, Dar es Salaam: East African Publishing House.
- Katola, F. (2006). “Udhalimu Dhidi ya Wahusika wa Kike katika Tamthiliya Nne za Kiswahili,” Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.

- Khalifa, A. I. S. (2013). "Usawiri wa Masuala ya Kijinsia katika Lugha ya Mashairi. Mifano Kutoka Mashairi ya Bongo Fleva Tanzania." Tasnifu ya M.A, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania. Dar es Salaam, Tanzania.
- Khalifani, M. Y. (2013). Masuala ya Kisiasa katika Ushairi wa Kandoro: Mifano kutoka Katika Mashairi Yake, Tasinifu ya Uzamivu, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania. Dar es Salaam, Tanzania.
- Kiango, S. D. (1992). Taswira ya Mwanamke katika Tamthiliya za Kiswahili za Kenya Zilizochapishwa," katika Baragumu Juzuu 1 na 2, Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Maseno. Maseno, Kenya.
- Kitali, B. (2011). "Fani na Usawiri wa Wahusika wa Kike katika Tamthiliya ya Pango na Mama Ee," Tasinifu ya M.A Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Koda, B. (2000). "The Gender Dimension of Land Rights in Tanzania: Case Study of Msindo Village, Same District", Unpublished *Ph.D Thesis*, UDSM. Dar es Salaam, Tanzania.
- Kothari, C. R. (2008). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Delhi: New Age International Publishing Ltd.
- Kumar, R. (1999). *Research Methodology: A step-by-guide for beginners*. New Delhi: SAGE Publication.
- Ligembe, N. (1995). "The Use of Metaphor in Penina's *Lina Ubani*," M.A Dissertation, University of Dar es Salaam. Dar es Salaam, Tanzania.
- Magare, F. A. (2002), "Uhakiki wa Tamthiliya ya Amezidi kama Kazi ya Kibwege," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.

- Massoud, S. (2013). "Fani na Maudhui katika Tamthiliya za Mashetani na Kivuli Kinaishi," Tasinifu ya Uzamivu, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Mosoti, Z. M. (1993). "Maudhui katika Tamthiliya Nne za Emmanuel Mbogo," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Mrikau, M. (2011). "Taswira ya Mwanamke katika Tamthiliya za Wamitila," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Mugambi, P. J. M. (1982). "Uhakiki wa Maudhui katika Tamthiliya za Kiswahili za Kenya Zilizochapishwa," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Mukobwa, M. (1985). "Maendeleo ya Kimaudhui katika Tamthiliya Tano za Hussein," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Mulokozi, M. M. (1996). *Utangulizi wa Fasihi ya Kiswahili*, Dar es Salaam: TUKI.
- Murungi, G. K. (2013). "Mtindo Unavyoendeleza Maudhui katika *Natala*," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Musyoka, F. M. (1996). "Uhakiki wa Fani katika Tamthiliya za Jay Kitsao," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Mutegi, M. J. N. (1985). Maendeleo ya Kimaudhui katika Tamthiliya za Ebrahim Hussein," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Mwangi, D. K. (2005). "Uhakiki wa Fani katika Tamthiliya za K.W. Wamitila," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Ngaiza, M. K. (2002), "Gender Dynamics in Poverty Alleviation in Tanzania: Ngara District Case Study." Unpublished, *Ph.D. Thesis*, UDSM. Dar es Salaam, Tanzania.

- Njogu, K. & Rocha, C. (1999). *Ufundishaji wa Fasihi: Nadharia na Mbinu*. Nairobi: JKF.
- Ntarangwi, M. (2004). *Uhakiki wa Kazi za Fasihi*, Rock Island: Augustine College.
- Nyamberi, H. (1997). "Mwamko wa Wanawake katika Tamthiliya za Penina Muhando," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Onyeni, J. K. (2012). "Usawiri wa Wahusika wa Kike katika Tamthiliya za Natala na Mama Ee," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Ramadhani, S. K. (2013), "Usawiri wa Mwanamke Katika Taarab ya Mipasho: Mfano Kutoka Nyimbo za Mzee Yussuf Mzee". Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu Cha Dar es Salaam. Dar es Salaam, Tanzania.
- Richard, A. (2000). *Ebrahim Hussein: Swahili Literature & Individualism*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota.
- Robson, C. (2007). *How to do a research project: A guide for Undergraduate Students*. Cariton Victoria: Blackwell Publishing.
- Sarara, M. M. (1997). "Mudhui katika Tamthiliya za S.A Mohamed," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Sengo, T. S. Y. M. (2009). *Sengo na Fasihi za Kinchi*. Dar es Salaam: AKADEMIYA.
- Shemwetta, G. (2015). "Itikadi katika tamthiliya za Emmanuel Mbogo: Mfano wa *Fumo Liongo* na *Ngoma ya Ng'wanamalundi*," Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania. Dar es Salaam, Tanzania.
- Skeggs, B. (1997). *Formation of Class and Gender*. London: Routledge.
- Tong, R. (1989). *Feminist Thought: A Comprehensive Introduction*. Boulder, Colorado: Westview Press.

- Wafula, R. M. (1999). *Uhakiki wa Tamthiliya ya Kiswahili: Historia na Maendeleo Yake*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Wamitila, K. W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*, Nairobi: PPL.
- Wamitila, K. W. (2008). *Kanzi ya Fasihi: Misingi ya Uchanganuzi wa Fasihi*, Nairobi: Vide-Muwa.
- Were, E. (2012). “Uchunguzi wa Kilio cha Haki na Kijiba cha Roho,” Tasinifu ya M.A, Chuo Kikuu cha Nairobi. Nairobi, Kenya.
- Yin, R. K. (1994). *Case Study Research: Design and Methods*, (2nd Eds.). Thousand Oaks California: SAGE Publishers.